

Hvor langt rekker multinasjonale selskapers etiske ansvar?

En studie av Statkrafts vannkraftutbygging i Laos.

Ingrid Maurstad

Veileder: Professor Knut Johannesen Ims

Skriftelig utredning Institutt for strategi og ledelse/Siviløkonomstudiet

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Denne utredningen er gjennomført som et ledd i masterstudiet i økonomisk-administrative fag ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at høyskolen innestår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

I denne utredningen ser jeg på et case som omhandler Statkraft sitt engasjement i en vannkraftutbygging i Laos. Problemstillingen er:

”Hvordan vurderer Statkraft selv, og andre interessenter, Statkrafts ansvar overfor mennesker og natur i Theun-Hinboun vannkraftutbyggingen i Laos?”

Jeg har benyttet meg av en kvalitativ metode og har gjennomført intervjuer med ledere og ansatte i Statkraft, FIVAS, IRN og WCS.

Problemstillingen er belyst ut fra tre ulike vinkler: fra Statkrafts eget synspunkt, fra FIVAS, IRN og WCS sine synspunkt og til slutt fra et teoretisk synspunkt. De avbøtende tiltakene som Statkraft og THPC har planlagt, eller igangsatt, blir målt opp mot ansvarsteori, personlig ansvarsteori og moralsk etisk teori.

Funnene jeg har gjort munner ut i at Statkraft har et stykke igjen før de oppfyller ansvaret overfor mennesker og natur i Theun-Hinboun området.

Forord

I utredningen setter jeg søkelyset på ansvarsbegrepet og multinasjonale selskapers ansvar når de opererer i en fremmed kultur. Etikk og etiske problemstillinger er viktig og meget aktuelt i forbindelse med forretningsdrift både i Norge og i utlandet. Utredningen utgjør avslutningen på 5 års studier ved Norges Handelshøyskole.

Arbeidet med utredningen har vært meget spennende og givende, om enn tidkrevende. Likevel har det vært morsomt å jobbe med siden jeg har fått lov til å sette meg inn i et område som virkelig interesserer meg. Jeg har dessuten fått god hjelp underveis. Jeg vil benytte anledningen til å takke de som har bidratt til at sluttresultatet har blitt som det er. Lars Jacob Tynes Pedersen har vært en god samtalepartner og veileder i første del av arbeidet. Spesielt var han til god hjelp i arbeidet med å finne relevante teoretiske vinklinger, samt å legge opp en skisse over oppgaven. Intervjupersonene fra Statkraft, FIVAS, International Rivers Network og Wildlife Conservation Society har vært svært imøtekommende både i forhold til å bli intervjuet, og med å skaffe tilveie informasjon som var nødvendig for arbeidet med utredningen. Ideen til temaet i utredningen fikk jeg etter samtaler med konserndirektør Stein Dale i Statkraft. Sist men ikke minst har veileder, Professor Knut Johannesen Ims, vist stor interesse for det valgte temaet, kommet med konstruktive tilbakemeldinger og vært en god støttespiller i arbeidet med utredningen. Tusen takk alle sammen!

Innhold

FORKORTELSER OG BETEGNELSER BRUKT I OPPGAVEN:	7
1 INNLEDNING	8
1.1 AKTUALITET	9
1.2 PROBLEMSTILLING	12
1.2.1 Underproblemstillinger.....	12
2 METODE	14
2.1 CASE SOM METODE	14
2.2 INFORMASJON OM AKTØRENE I CASET	15
2.2.1 Statkraft.....	15
2.2.2 Andre involverte organisasjoner	17
2.2.3 Informasjon om Laos	19
2.2.4 Theun-Hinboun vannkraftprosjekt.....	22
2.2.5 Theun-Hinboun utvidelsesprosjekt	26
2.3 FORSKNINGSDESIGN	29
2.3.1 Utforskende undersøkelser.....	30
2.3.2 Kvalitativ metode.....	30
2.3.3 Intervju som metode.....	31
2.3.4 Strukturert, semi-strukturert og ustrukturert intervju	31
2.3.5 Bakgrunn for valg av metode	32
2.3.6 Utfordringer ved intervjusituasjonen.....	32
2.3.7 Kildekritikk.....	33
3 TEORETISK RAMMEVERK	35
3.1 INTERESSENTTEORI	36

3.1.1	<i>Makt</i>	39
3.1.2	<i>Legitimitet</i>	40
3.1.3	<i>Presserende</i>	40
3.2	ANSVARSETIKK.....	44
3.2.1	<i>Jonas om ansvarsetikk</i>	44
3.2.2	<i>Zsolnai om Ansvarsetikk</i>	45
3.3	PERSONLIG ANSVAR.....	47
3.4	MORALSK ANSVAR.....	49
4	ANALYSE	54
4.1	HVEM ER INTERESSENTENE?.....	55
4.1.1	<i>Uttalte interessenter i Statkraft</i>	55
4.1.2	<i>Uttalte interessenter i FIVAS, IRN og WCS</i>	56
4.1.3	<i>Klassifisering og vurdering av interessentene</i>	57
4.2	HVORDAN MØTER STATKRAFT UTFORDRINGENE MED KONKRETE TILTAK?	62
4.2.1	<i>Andre organisasjoners kunnskap om avbøtende tiltak?</i>	66
4.3	STATKRAFTS EGENOPPLEVDE ANSVAR	67
4.3.1	<i>Formålet med Statkrafts eierskap i THPC</i>	68
4.3.2	<i>Positive og negative virkninger av vannkraftutbyggingen</i>	69
4.3.3	<i>Statkrafts ansvar i vannkraftutbyggingen</i>	73
4.4	ANDRE INTERESSENTERS OPPFATTELSE AV STATKRAFTS ANSVAR.	75
4.4.1	<i>Formålet med Statkrafts eierskap i Laos</i>	76
4.4.2	<i>Positive og negative virkninger av vannkraftutbyggingen?</i>	76
4.4.3	<i>Statkrafts ansvar i vannkraftutbyggingen</i>	79

4.5	OBJEKTIV VURDERING AV STATKRAFTS ANSVAR	80
4.5.1	<i>Ansvarsteori</i>	80
4.5.2	<i>Personlig ansvar</i>	84
4.5.3	<i>Moralsk ansvar</i>	86
5	SAMMENFATTENDE BETRAKTNINGER	91
5.1	FUNN	91
5.2	ANBEFALINGER TIL STATKRAFT	93
5.3	RÅD TIL VIDERE FORSKNING.	94
6	LITTERATURLISTE	95

Forkortelser og betegnelser brukt i oppgaven:

Del én av prosjektet = Vannkraftutbyggingen som var ferdigstilt i 1998.

Del to av prosjektet = Vannkraftutbyggingen som THPC står overfor i dag.

FIVAS = Foreningen for internasjonale vannstudier

IRN = International Rivers Network

NGO = non governmental organization

SF = Statsforetak

THPC = Theun Hinboun Power Company

THPX = Theun Hinboun Expansion Project

WCS = Wildlife Conservation Society

1 Innledning

Etikk er et svært aktuelt tema for de fleste bedrifter i Norge, både for bedrifter som opererer i Norge, og for bedrifter som opererer i utlandet. Det er gjerne lettere å fastsette hvor langt det etiske ansvaret til bedrifter rekker i Norge da man er bevisst på hvilke normer og regler som gjelder. Vanskeligere kan det gjerne være dersom man opererer i utlandet, og dette blir tydeligere jo lengre bort man har beveget seg fra egen kultur. I denne utredningen vil jeg derfor søke å svare på hvor langt det etiske ansvaret til bedrifter som opererer i utlandet rekker. For å gjøre dette, vil jeg se på et case som aktualiserer problemstillingen. Caset utspiller seg i Laos, og Statkraft er bedriften jeg ser på. Statkraft er tidligere kritisert for at de ikke tar tilstrekkelig ansvar overfor natur og mennesker i vannkraftprosjektet de er medeier i, i Laos. Statkraft gikk inn som eier sammen med svenske Vattenfall på tidlig på 90-tallet, og kraftverket var ferdigbygget i 1998. Statkraft har senere kjøpt ut Vattenfall og eier i dag 20% av Theun-Hinboun Power Company (THPC). De resterende eierandelene eies av Electricité du Laos (60%), som eies av de Laotiske myndighetene, og det Thailandske selskapet MDX Lao Company (20%). Statkraft står nå overfor en utvidelse av det prosjektet, og mitt siktepunkt er å se nærmere på hva Statkraft selv, samt deres interessenter, forventer når det gjelder ansvarstaging i den aktuelle utvidelsen av prosjektet.

Kritikken som fremkommer er det er særlig Foreningen for internasjonale vannstudier (FIVAS) og International Rivers Network (IRN) fremmer. Kritikken går ut på at utbyggingen av vannkraftverket i Theun-Hinboun fører til:

- *Større vannføring slik at flommene i regntiden blir større, noe som medfører erosjon og endringer i det biologiske mangfoldet.*
- *Fiskemengden reduseres eller forsvinner fra elven,*
- *Avlinger av ris og grønnsaker blir ødelagt.*
- *Mennesker må flyttes fra hjemmene sine.*

I følge Haga (2008) i Statkraft er det ca 4000 mennesker som må flyttes fra hjemmene sine, og totalt blir rundt 50.000 mennesker påvirket av utbyggingen på en eller annen måte. FIVAS og IRN hevder at disse tallene er høyere.

Det er på det rene at tiltakene som var planlagt før og etter utbyggingen av vannkraftverket på 90-tallet ikke gikk som de skulle. Myndighetene hadde fått ansvaret for å ta hånd om problemene, uten å ta dette ansvaret på alvor (Dale, 2008). Dette har ført til sterk kritikk fra FIVAS og IRN. I tillegg kritiserer organisasjonene det faktum at THPC og Statkraft nå ønsker å utvide vannkraftverket før de i tilstrekkelig grad har tatt tak i de negative konsekvensene fra første del av utbyggingen og de følgene dette fikk for miljø og mennesker. De mener at THPC og Statkraft bør ordne opp i disse problemene før de setter i gang med utvidelsen.

Vannkraftprosjektet er ”rent økonomisk svært hyggelig for eierne” (Intervjuperson 1, 2008). Akkurat hvor mye de ulike partene tjener på vannkraftverket er ikke klart, men i følge intervjuperson 5 i Statkraft så planlegger THPC å bruke \$50 millioner på avbøtende tiltak for å redusere negative virkninger. Dette tyder på at også inntektene er betydelige. Mesteparten av strømmen blir solgt til Thailand på langtidskontrakter. En mer inngående beskrivelse av caset vil komme i casebeskrivelsen i oppgaven.

1.1 Aktualitet

Verden preges av globalisering og bedrifter opererer i stadig større grad i internasjonale markeder. Dette fører til at bedriftene møter etiske problemstillinger som gjerne er tilknyttet kulturforskjeller. Den økte globaliseringen innebærer at norske selskaper møter andre kulturelle og etiske verdier enn de man er vant til i det norske hjemmemarkedet. Disse nye etiske problemstillingene må bedriftene forholde seg aktivt til. Skal man tilpasse seg kulturen, de aktuelle verdier, og normer som

preger det landet eller den regionen man opererer i, eller skal man holde på det norske? Er det mulig å finne løsninger som er akseptert både i Norge og i det aktuelle landet? Å utøve ikke-akseptert atferd kan få store konsekvenser for de norske bedriftene både i hjemme- og utemarkedet. I noen tilfeller kan det gå utover bedriftens rykte og muligens lønnsomhet, mens det i andre tilfeller kan være ulovlig i forhold til landets egen eller internasjonal lovgivning, som for eksempel ved korrupsjon og barnarbeid. Bedriftene og dens ledere kan dermed bli straffet med bøter og i alvorligere tilfeller med fengsel. Vanskeligere kan det være i situasjoner der virksomheten ikke er ulovlig, men likevel etisk problematisk. I så måte er det svært viktig å utforske bedriftens handlinger. I situasjoner hvor en handling er lovlig, men likevel etisk problematisk, kan bedriften ha lavere incentiv til å handle korrekt enn i de situasjonene hvor de faktisk kan bli strafferettslig ansvarlig. Når det gjelder etisk ansvar overfor ulike interessenter, så er bedriftene bare i begrensede tilfeller underlagt rettslige forbud og påbud. Dette er årsaken til at jeg har valgt å se på ansvarsbegrepet knyttet opp mot interessenter i denne oppgaven.

I en verden truet av global oppvarming og miljøkrise er fornybare energiresurser et veldig aktuelt tema. Det at utviklingsland er inne i en fase med industrialisering, gjør at behovet for energi er økende i verden. Industrialiseringen er gjerne nødvendig for at man skal kunne øke levestandarden, men likevel er det viktig at utviklingen er i tråd med det som anses som etisk riktig. På grunn av press fra befolkningen om rask økonomisk utvikling, kan det være fare for at ulike lands myndigheter velger mindre tidkrevende og/eller billigere løsninger, noe som ikke alltid er i tråd med god etikk. Dette kan i verste fall få uheldige følger for innbyggerne og miljøet.

Flere norske energiselskaper opererer i utlandet, og det er derfor viktig å sørge for at de opptrer på en etisk korrekt måte selv om myndighetene i landene de opererer i ofte kan være svake og/eller preget av korrupsjon. Laos er en ettpartistat, noe som stiller store krav til Statkraft siden det ikke finnes noen opposisjon som kan protestere dersom regjeringen handler urett. Et annet poeng er at myndighetene i Laos sitter med

flere hatter. De kontrollerer både de utøvende, lovgivende og dømmende organene, og i tillegg er de opptatt av at landet skal gjennomgå en økonomisk utvikling. Det kan da være fare for at utenlandske selskaper som tilfører landet kapital får tillatelse til å opptre på en måte som ikke er akseptabelt andre steder. Man kan bare tenke seg hvordan presseoppslagene hadde sett ut dersom man måtte tvangsflytte en middelsstor bygd i Norge på grunn av en vannkraftutbygging. For det første vil Norsk lovgivning være med å beskytte innbyggernes interesser, og i alle fall gi tilstrekkelig kompensasjon for en slik flytting. For det andre vil en følge av ytringsfriheten i Norge være offentlig debatt rundt en slik tvangsflytting. Jeg sitter igjen med et inntrykk av at det laotiske rettsystemet ikke gir den samme beskyttelsen siden de ikke har det samme uavhengighetsprinsippet i forhold til lovgivende, utøvende og dømmende makt som vi har i Norge. Heller ikke pressefriheten synes å være sammenlignbar med den norske.

Industrialisert versus ikke-industrialisert verden.

De etiske problemstillingene som bedriftene står overfor blir ofte forsterket når maktforholdet mellom partene er skjevt. Et eksempel på dette kan være at myndighetene fra et ikke-industrialisert land kan stå svakt i forhold til en bedrift fra et industrialisert land. Det finnes ingen klar definisjon på hva et industriland er, men betegnelsen brukes vanligvis om land som kjennetegnes ved at de har relativt høy inntekt per innbygger (BNP per capita), og en produktiv industrisektor. Motpolen til industriland er utviklingsland (nettutgaven av Store Norske leksikon, 2009). Årsaken til at etiske problemstillinger kan bli forsterket når det er snakk om et samarbeid mellom industriland og utviklingsland er at samarbeidspartneren fra utviklingslandet kan være avhengig av den kompetansen som bedriften fra industrilandet sitter med for å i det hele tatt få satt i gang prosjektet. Dette kan muligens gjøre at det etiske ansvaret til bedriften er større enn det ville vært dersom maktforholdet var likeverdig. Knyttet opp mot teori er dette noe jeg vil se nærmere på senere i utredningen.

1.2 Problemstilling

Caset jeg vil undersøke er omfattende, men likevel har jeg valgt å ta utgangspunkt i én problemstilling. Siden Statkraft har fått massiv kritikk etter den forrige utbyggingen i dette prosjektet, er det interessant å følge prosessen videre nå når det skal utvides. En utvidelse medfører blant annet at hele landsbyer må flyttes som følge av at områdene de ligger på vil bli demmet opp. Min problemstilling blir dermed:

”Hvordan vurderer Statkraft selv, og andre interessenter, Statkrafts ansvar overfor mennesker og natur i Theun-Hinboun vannkraftutbyggingen i Laos?”

Siden problemstillingen er noe omfattende, velger jeg å besvare den ved hjelp av fire underproblemstillinger. Underproblemstillingene skal tilslutt oppsummeres i en egen del hvor jeg også kommer med mine anbefalinger for tiltak.

1.2.1 Underproblemstillinger

For å få best mulig grunnlag for å vurdere Statkrafts ansvar i vannkraftprosjektet i Laos vil jeg først se på 4.1) hvem Statkraft på den ene siden, og FIVAS, IRN og WCS på den andre, anser for å være interessenter i vannkraftutbyggingen. I denne dette kapittelet vil jeg også vurdere interessentene som blir nevnt opp mot tidligere presentert interessenteori. Videre vil jeg se på 4.2) hvilke avbøtende tiltak Statkraft og THPC har igangsatt, samt FIVAS, IRN og WCS sitt syn på disse tiltakene. Deretter vil jeg belyse vannkraftprosjektet fra tre ulike vinkler for å vurdere omfanget av Statkrafts ansvar. Først vil jeg vurdere ansvaret sett fra Statkraft sitt synspunkt (4.3). Innunder denne underproblemstillingen ser jeg på 4.3.1) hva som er formålet med Statkrafts eierskap i THPC, 4.3.2) hvilke positive og negative konsekvenser intervjupersonene i Statkraft ser i denne vannkraftutbyggingen, og tilslutt 4.3.3) hvor langt Statkraft selv mener at deres ansvar rekker. Deretter ser jeg på ansvarsvurderingen ut fra de tre frivillige organisasjonene sine synspunkt (4.4). Innunder denne underproblemstillingen ser jeg på 4.4.1) hva intervjupersonene fra FIVAS, IRN og WCS tror er formålet med Statkrafts eierskap i THPC, 4.4.2) hvilke

positive og negative konsekvenser intervjupersonene fra disse organisasjonene ser i denne vannkraftutbyggingen, og 4.4.3) hvor langt disse organisasjonene mener at Statkrafts ansvar rekker. Til slutt i del 4.5) vil jeg vurdere utbyggingen, konsekvensene av denne, samt de tiltakene som er satt i gang, fra et objektivt synspunkt, det vil si, relevant teori. Herunder vil jeg vurdere de tiltakene som er igangsatt opp mot ansvarsteori (4.5.1), personlig ansvarsteori (4.5.2) og moralsk ansvarsteori (4.5.3).

2 Metode

Forskningsmetode defineres av Ghauri og Grønhaug som: ”regler og prosedyrer, og kan bli sett på som verktøy eller måter å gå frem på for å løse problemer” (2002:34).

Det er viktig å være bevisst på hvilken metode man bruker for at en på best mulig måte skal kunne løse den eller de problemstillingene man har satt seg. Rose et al sier det på denne måten:

”Facts do not simply lie around waiting to be picked up. Facts must be carved out of some of the continuous web of ongoing reality, must be observed within a specified frame of reference, must be measured with precision, and must be observed where they can be related to other relevant facts. All of this involves methods.” (Rose et al, 1965:11)

I det følgende gjør jeg rede for hvordan jeg har gått frem for å samle inn de dataene som er nødvendig i forhold til utredningen. Videre må fakta skilles fra annen informasjon, observeres innen den gitte referanserammen, måles og relateres til andre relevante fakta. Fakta kan defineres som kjensgjerninger; det vil si ”det som allerede er gjort, og noe som virkelig har funnet sted, og som derfor ikke kan benektes” (Caplex, 2008). Det å finne fakta har vært en tidkrevende prosess i min masterutredning. Årsaken til dette er intervjuene har gitt meg innblikk i de virkelighetsoppfatningene som Statkraft, FIVAS og IRN sitter inne med, og disse virkelighetsoppfatningene er ikke alltid like. Ofte har det vært slik at Statkraft har én virkelighetsoppfatning, og organisasjonene FIVAS og IRN har en annen. Dette har ført til at jeg har brukt mye tid til å finne ut hvordan disse virkelighetsoppfatningene kan relateres til de faktaene som partene er enige om.

2.1 Case som metode

Jeg har valgt å benytte case som metode for utredningen fordi denne metoden som

Yin (2003:2) uttrykker det: ”tillater forskeren å opprettholde en helhetlig og meningsfull karakteristikk av hendelser fra det virkelige liv”. Han sier videre at case som metode er spesielt fordelaktig når ”et hvordan eller hvorfor spørsmål kan stilles om et sett av samtidshendelser, som forskeren har lite eller ingen kontroll over” (Yin, 2003:9). I casebeskrivelsen som følger søker jeg å gi leseren informasjon om de partene som er involvert i vannkraftutbyggingen i Laos. I avsnitt 2.2.1 og 2.2.2 vil jeg derfor gi informasjon om Statkraft som selskap, samt de andre interessentene som er intervjuet i prosessen med denne utredningen; Foreningen for internasjonale vannstudier, International Rivers Network og Wildlife Conservation Society. I 2.2.3 får leseren en kort innføring om Laos, og i 2.2.4 og 2.2.5 presenterer jeg Theun-Hinboun vannkraftprosjektet og den planlagte utvidelsen av dette.

2.2 Informasjon om aktørene i caset

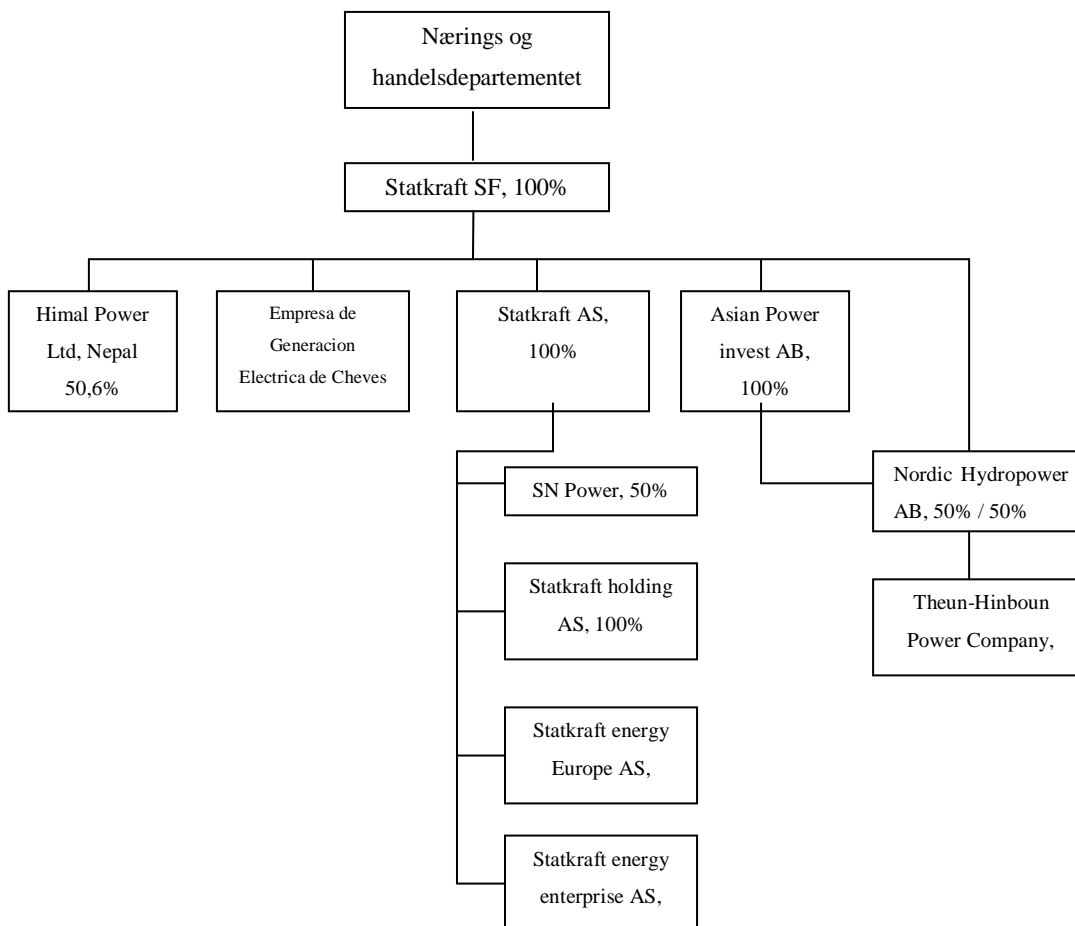
I det videre vil jeg gi leseren en kort innføring i de aktørene som er involvert i THPC sin vannkraftutbyggingen i Laos hvor Statkraft er inne som deleier. Jeg vil ikke gi en presentasjon av de andre eierne, siden jeg skal se på Statkraft sitt ansvar i dette prosjektet. De tre frivillige organisasjonene som jeg presenterer er involvert i prosjektet på hver sine måter, selv om den norske organisasjonen Foreningen for Internasjonale Vannstudier (FIVAS) og den internasjonale organisasjonen International Rivers Network (IRN) har bortimot identisk målsetting.

2.2.1 Statkraft

Statkrafts historie er knyttet til utviklingen av norsk vannkraft og virksomheten kan føres tilbake til slutten av 1800-tallet, da utbyggingen av fossekraften startet i Norge. Først i 1992 da statkraftverkene ble delt og det ble opprettet to foretak, ble Statkraft etablert slik vi kjenner selskapet i dag. Statkraft SF skulle stå for kraftproduksjonen og Statnett SF fikk ansvaret for overføringsnett. 2004 ble størsteparten av Statkraft

SF omorganisert til aksjeselskap – Statkraft AS. Konsernstrukturen i Statkraft SF er såpass omfattende at det er nødvendig med et strukturkart for å forstå hvordan de ulike selskapene står i forhold til hverandre.

Konsernstruktur Statkraft SF

Figur :1 Konsernstruktur i Statkraft SF

(Statkraft 2007 og Nærings og handelsdepartementet, 2004)

Staten, ved Nærings- og handelsdepartementet, eier 100% av aksjene i Statkraft AS. I 1993 gikk Statkraft SF inn i vannkraftprosjektene i Laos og Nepal. Eierandelene i THPC i Laos og vannkraftprosjektet i Nepal, ligger fremdeles i Statkraft SF (Intervjuperson 1, 2008). Vi ser at Nordic Hydropower AB er 50% eid av Statkraft SF og 50% av Asian Power invest AB. Asian Power invest AB er 100% eid av Statkraft SF. Nordic Hydropower AB eier 20% av Theun-Hinboun Power Company. Nordic

Hydropower hadde tidligere også svenske Vattenfall som eiere med 50%. Statkraft SF eide da også 50%.

Statkraft har per i dag aktivitet i 18 land i Europa, og er ledende på fornybar energiproduksjon i Europa (Statkraft, 2008). Utenom prosjektene i Laos og Nepal er kraftproduksjonen som drives i utviklingsland flyttet over i selskapet Statkraft Norfund Power Invest (SN Power), hvor Statkraft eier 60 %. I følge Intervjuperson 1 (2008) skulle Laos-prosjektet vært overført til SN Power, men forkjøpsretter gjør dette vanskelig i og med at man ikke har kontroll over THPC. Dette er årsaken til at andelen i THPC er blitt hengende igjen hos Statkraft SF.

Statkraft sto i 2007 for 35% av den totale kraftproduksjonen i Norge og produserte i 2008 142,7 TWh elektrisk kraft. Konsernet har gjennom bytteavtalen med E.ON AG styrket posisjonen sin som kraftprodusent, og er nå Europas produsent av fornybar energi (Statkraft, 2009). Statkraft hadde tidenes beste resultat i 2008 på 33 262 millioner kroner etter skatt (Statkraft, 2009). Hvor mye av disse inntektene som kommer fra Theun-Hinboun kraftverket har det ikke lyktes meg å finne ut av, men flere av intervjupersonene fra Statkraft sier at ”prosjektet har vært hyggelig rent økonomisk sett”.

2.2.2 Andre involverte organisasjoner

Foreningen for internasjonale vannstudier (FIVAS)

FIVAS er en frivillig organisasjon som arbeider for å kartlegge konsekvenser av vannrelaterte prosjekter og utbygginger i utviklingsland. Organisasjonen forsøker å følge med på prosjekter som norske selskaper er involvert i, og forsøker å hindre norsk deltagelse i prosjekter med store negative konsekvenser for mennesker og natur. FIVAS har tre målsetninger:

- å påvirke norske aktører i vannsektoren slik at prosjektarbeid skjer uten store negative konsekvenser for mennesker og miljø
- å informere om sentrale problemstillinger relatert til vannforvaltning i Sør
- å opplyse om alternativer (FIVAS, 2008)

FIVAS har engasjert seg sterkt i THPC sin vannkraftutbygging i Laos, men det er Statkraft de for det meste henvender seg til. De ønsker at Statkraft skal gjøre mer for lokalbefolkningen og miljøet som er blitt rammet av denne utbyggingen, og som vil bli ytterligere rammet, nå når vannkraftverket skal utvides.

International Rivers Network (IRN)

IRN ble startet i 1985 og har etter dette hatt som misjon å beskytte elver og å forsvare rettighetene til mennesker som er avhengige av disse elvene. Organisasjonen jobber for å unngå at det bygges ødeleggende demninger og oppfordrer til at man finner bedre måter å møte menneskers behov for vann, energi og beskyttelse fra ødeleggende flom (International Rivers Network, 2008). IRN var en sterk pådriver for at man i 1998 startet arbeidet med World Commission on Dams, som har utviklet retningslinjer for hvordan man skal gå frem for å sikre mennesker og natur i vannkraftutbygginger. Disse retningslinjene er likevel såpass omfattende at mange kraftprodusenter velger å la være benytte seg av dem. Dette er også årsaken til at Statkraft har valgt å benytte seg av International Hydropower Assosiation (IHA) sine retningslinjer fremfor World Commission in Dams sine retningslinjer i vannkraftutbyggingen i Laos. IHA retningslinjene er i følge IRN ”et veldig svakt verktøy” som kun handler om å være selvregulerende.

IRN samarbeider med FIVAS for å prøve å stoppe utbyggingen av vannkraftverket i Theun-Hinboun vassdraget, eller i alle fall å utbedre forholdene for innbyggerne som blir negativt rammet av denne vannkraftutbyggingen.

Wildlife Conservation Society (WCS)

WCS er en global organisasjon som hadde sitt opphav i New York allerede i 1895. Formålet med organisasjonen var i utgangspunktet å jobbe for en bevaring av dyrelivet rundt om i verden, i tillegg til at man drev med studier av zoologi, samt å skape førsteklasses zoologiske parker (WCS, 2008). Organisasjonen er representert i Laos da landet har stor grad av biologisk mangfold. Skogsområdene i Laos er noen av de mest betydningsfulle skogområdene som finnes i sørøst Asia, men siden avskoging truer landet, truer dette også de mange dyreartene som holder til i skogen. Organisasjonen driver et prosjekt som kombinerer håndtering av problemstillinger knyttet til både fauna og flora. Strategien til WCS innebærer et samarbeid med andre aktører; både myndigheter, utbyggere, andre organisasjoner, og lokal innbyggere. I Theun-Hinboun utbyggingen har organisasjonen samarbeidet med Steven Sparkes i THPC for å forbedre de miljømessige følgene av utbyggingen. Årsaken til at organisasjonen velger denne tilnærmingen, er at de ser at utbyggerne ofte har stor innvirkning på både biologisk mangfold og naturen for øvrig, og at WCS dermed kan være med å påvirke utbyggerne til å velge best mulig løsninger (Hedmark, 2008).

2.2.3 Informasjon om Laos

Laos regnes for å være et utviklingsland, og i følge FNs "human development index" ligger landet under gjennomsnittet når det gjelder utvikling, på 130.plass av totalt 177 land (FNs utviklingsindeks). I følge FN-sambandet lever 38,6% av befolkningen under den nasjonale fattigdomsgrensen og 27% lever i ekstrem fattigdom. Til sammenligning ligger Norge på 1. plass på den samme indeksen og det finnes ikke en gang tall på hvor mange som regnes som fattige i Norge. Geografisk sett ligger landet plassert mellom Vietnam, Kina, Burma, Thailand, og Kambodsja.

Illustrasjon 1: Kart over Laos, (Lonely Planet 2008)

Laos har 5,6 millioner innbyggere hvor 21,4% bor i byer. Av disse bor 79,3% i slumområder (FN Sambandet, 2008). Landet er en ettpartistat og alle andre politiske partier enn regjeringspartiet er forbudt. Det vil si at mannen i gaten ikke har mulighet til å engasjere seg politisk. Det svenske utenriksdepartementet uttaler at

”medborgarna har begränsade möjligheter att fritt uttrycka sina åsikter och få sina rättigheter respekterade” (Det svenske Utenriksdepartementet, 2007)

Likevel påpeker de at forståelsen og respekten for menneskerettigheter stadig forbedres gjennom forsiktige reformer.

Naturen er svært viktig for innbyggerne i Laos, og 49% av BNP stammer fra jordbruk (FN Sambandet, 2008). Til sammenligning er tallet 2% for Norge. Laos har også rike skog- og vannressurser, men avskoging har etter hvert blitt et alvorlig problem for landet. Dette har blant annet sammenheng med at hele 95% av brenselet som benyttes er biomasse, mens det bare er 5% i Norge (FN-sambandet). I tillegg er svedjebruk svært vanlig i Laos. Svedjebruk vil si at jorden dyrkes i færre år enn den ligger brakk (Store Norske Leksikon, 2009). I Laos vil det si at bøndene rydder, brenner, og dyrker skogsområder i en begrenset periode før man forflytter seg til et nytt dyrkingsområde når jorden er utarmet. Målet med denne måten å dyrke jorden på er at vegetasjonen skal få tid til å vokse til igjen på de forlatte områdene, og at man senere kan dyrke områdene opp igjen. Metoden har imidlertid ført til at avskoging nå har blitt et

problem over hele landet. Dette skyldes at stadig større områder dyrkes opp og at naturen ikke får like lange hvileperioder som den hadde tidligere. Likevel er det økologiske fotavtrykket pr innbygger i Laos lavt sammenlignet med Norge. Økologisk fotavtrykk er en måling som FN sambandet opererer med og dette måler menneskenes forbruk av naturressurser. For Laos sier FN sambandet at dersom alle mennesker på Jorden skulle ha samme forbruk som en gjennomsnittlig innbygger i Laos ville vi trenge 0,5 jordkloder. Dersom alle menneskene på Jorden hadde hatt det samme forbruket som vi har i Norge ville vi trenge 3,2 jordkloder.

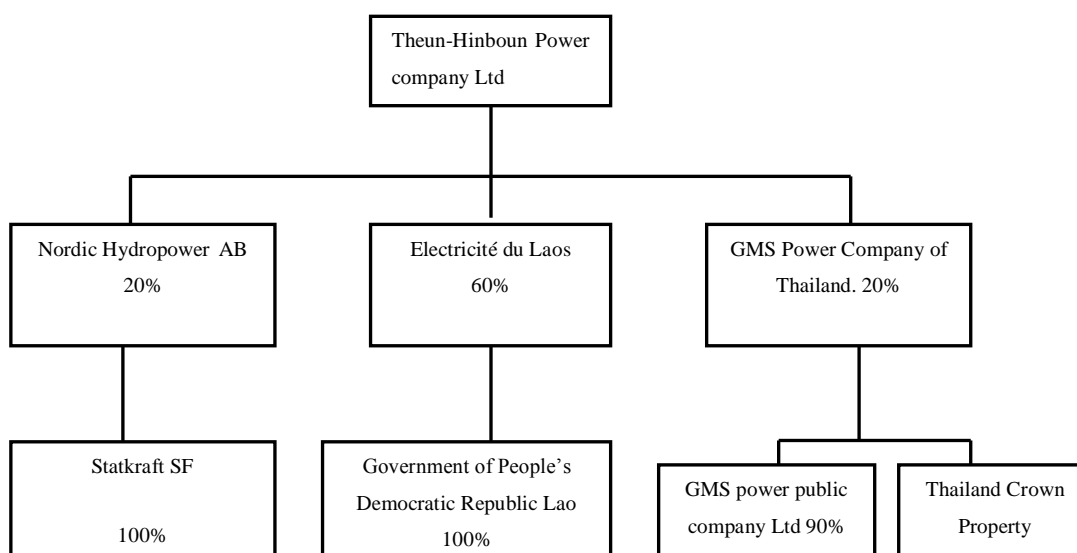
Under intervjuene i Statkraft spurte jeg om de hadde sett noen økonomisk utvikling i landet de senere årene. En av intervjupersonene sier at han så en økonomisk utvikling i landet de årene han bodde i Laos, selv om den ikke innbefattet alle samfunnsgrupper. Den første tiden han bodde i landet var inntrykket hans at det var relativt få fine biler, men dette endret seg i løpet av de 4 årene han bodde der. Det kom det flere luksusbiler, noe som han sier at burde tilsi at noen tjente bra med penger. Bøndernes levestandard sier han derimot at var uendret. Men han påpeker at bønderne begynte å dyrke tobakk for å kompensere for redusert produksjon av ris. Også det svenske utenriksdepartementet og FN støtter påstanden om økonomisk utvikling i Laos og at levestandarden gradvis forbedres. På FNs menneskelig utviklings indeks, som viser at Laos har klatret noen fra plass 135 i år 2003 til plass 130 i år 2008 (Det svenske utenriksdepartementet, 2007).

Når det gjelder kostholdet for innbyggerne i Laos er ris er en meget viktig, i tillegg til dette spiser man fisk, biller, flaggermus, rotter, høns, kyr, og gris, men ris er absolutt den viktigste ingrediensen i kostholdet. Elvene er også svært viktig for innbyggerne i Laos. Vannet i elven brukes både til kroppsvask og drikkevann (intervjuperson 5, 2008), og derfor sier det seg selv at forurensning av elven vil være skjebnesvangert.

2.2.4 Theun-Hinboun vannkraftprosjekt

4.juni 1993 inngikk myndighetene i Laos en intensjonsavtale med myndighetene i Thailand om at det innen år 2000 skulle produseres 1500 megawatt strøm i Laos (Asian Development Bank, 2008). Strømmen skulle eksporteres til Thailand. 23.juni 1993 ble intensjonsavtalen mellom de laotiske myndighetene, MDX Lao Public Company Ltd (nå GMS Power Company of Thailand) og Nordic Hydropower AB inngått, for at de sammen skulle utvikle vannkraftprosjektet i Theun-Hinboun. Partene ble enige om å planlegge, finansiere, bygge, drive og vedlikeholde prosjektet, og å selge elektrisiteten på langtidskontrakt til Electricity Generating Authority of Thailand (EGAT). Siktemålet med prosjektet var å bidra til økonomisk utvikling i Laos ved å øke inntjeningen av utenlandsk valuta ved å selge kraft til Thailand (Asian Development Bank, 2008). Den asiatiske utviklingsbanken var sterkt involvert i finansieringen av prosjektet, og lånte laotiske myndigheter \$60 millioner av det totale investeringsbeløpet som var \$240 millioner. I tillegg til dette var Norad, direktoratet for utviklingssamarbeid, involvert i forundersøkelsene til prosjektet, og støttet med \$14,8 millioner (Asian Development Bank, 2008). Resten av midlene ble blant annet finansiert av den Laotiske staten, Statkraft og MDX Lao Company.

Eierskapsstruktur i Theun Hinboun Power Company (THPC)

Figur 2: Oversikt over eierskapsstrukturen i THPC (Asian Development Bank, 2008)

I begynnelsen av prosjektet eide norske Statkraft og svenske Vattenfall 50% hver av Nordic Hydropower AB, selskapet som eier 20% av det laotiske selskapet THPC. I 2002 kjøpte Statkraft Vattenfall ut, og de eier i realiteten dermed 100% av Nordic Hydropower som igjen har eierandelen i THPC. 60% av THPC eies av den Laotiske staten gjennom selskapet Electricité du Laos (EdL). De resterende 20% eies av det Thailandske selskapet GMS Power Company (tidligere MDX). Elvekraftverket ble bygget, til lavere kostnader enn budsjettet (Lund Øyno, 2008), og 4.april 1998 åpnet THPC kraftverket mellom elvene Theun og Hinboun i provinsene Bolikhamxai og Khammouan i Laos (FIVAS, 2007).

Kraftverket er det første internasjonalt finansierte i Laos historie, og er dermed noe myndighetene er veldig stolte over (Schei, 2008). Dette viser de ved at kraftverket figurerer på landets 20.000-lapp.

Illustrasjon 2: Laotisk pengeseddel (Statkraft, 2008)

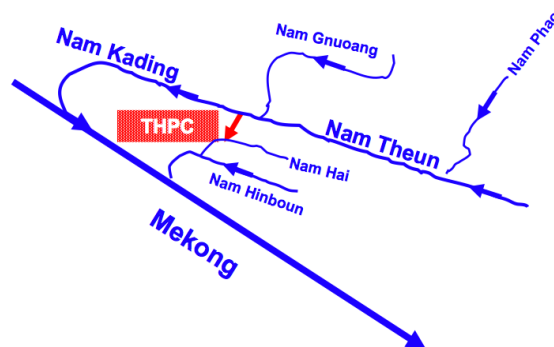
Helt siden starten har Statkraft vært innleid for å ha drifts- og vedlikeholdsansvaret på kraftverket, og to nordmenn, - kraftverksjef og teknisk sjef, bor og jobber ved kraftverket. Statkraft er en sterk bidragsyter til prosjektet, siden det er de som har vannkraftkompetansen. De to andre eierne har i følge Statkraft ikke denne kompetansen, og dette er årsaken til at Statkraft spiller en aktiv rolle blant annet når det gjelder valg av teknologiske løsninger for slukeevne, størrelsen på turbiner, og vannveier. Statkraft har to styrerepresentanter i THPC og de har også opprettet et skyggeprosjekt internt i selskapet som håndterer Nordic Hydropowers befatning med prosjektet i Laos. Selv om Statkraft bare sitter på 20% av eierandelen, er stemmeretten likt fordelt mellom de tre eierne. Det vil si at Statkraft har 1/3 av den totale bestemmelsesretten i styret.

Kraftverket i Theun-Hinboun er et elvekraftverk, det vil si at man ikke har noe magasin for lagring av vann. Dette innebærer likevel at det er bygget en 14 meter høy demning som brukes for å produsere kraft av det vannet som til enhver tid blir ført fra Theun elven til Hinboun elven (Intervjuperson 1, 2008).

Illustrasjon 3: Bilde av Theun Hinboun Power Plant i Laos (Statkraft, 2008)

For å få tilstrekkelig fall i vannløpet fører man vannet fra elven Nam Theun direkte ned til den mindre elven Nam Hinboun. Dette er årsaken til at kraftselskapet har fått navnet Theun-Hinboun Power Company.

Illustrasjon 4: Elvesystemet ved Theun-Hinboun kraftverket i Laos (Statkraft, 2008)

Kraftverket ved Theun-Hinboun er i følge Statkraft blant de best drevne i verden, når det gjelder tilgjengelig oppetid. Flere av intervjupersonene hevder også at det har vært en kjempesuksess for Laotiske myndigheter og de andre eierne rent økonomisk, og at det er en god inntektskilde for statskassen i landet. Laos er et lite elektrifisert land og THPC selger derfor 95% av elektrisiteten til Electricity Generating Authority of Thailand (EGAT) på langtidskontrakt. Det thailandske selskapet frakter kraften og distribuerer den i Thailand (Asian Development Bank, 2008). I følge Asian Development Bank får myndighetene i Laos 5% lisensinntekter av bruttoinntektene i

prosjektet, i tillegg til dette har THPC siden 2003 betalt 15% skatt på skattbar inntekt (de hadde skattefritak de fem første driftsårene), til slutt får myndighetene selvfølgelig inntekter i forhold til den eierandelen de har. Theun-Hinboun vannkraft prosjekt er et ”bygge – drifte - overføre” prosjekt, det vil si at THPC har hatt ansvaret for å først bygge, deretter drive, og tilslutt tilbakeføre kraftverket til Laotiske myndigheter når kontraktsperioden utløper. Det foreløpige hjemfallet på prosjektet er 30 år. Det vil si at kraftverket overføres vederlagsfritt til den Laotiske staten i 2027 (Intervjuperson 1, 2008).

Allerede før byggingen av kraftverket var påbegynt, engasjerte ulike frivillige organisasjoner seg for å få stoppet utbyggingen, da de mente at det ville være skadelig for miljøet og for menneskene som bor i området. Det er ikke til å komme utenom at prosjektet har hatt negative konsekvenser. Dette påpekes i rapporten ”Ruined lives, damaged rivers” som er publisert av FIVAS. Der vises det til at en del familier må flyttes som følge av flom. En annen konsekvens er at rismarkene blir oversvømt slik at røttene på risplantene råtner og dør. Økt vannmengde fører også til at elvebredden eroderer, noe som igjen gjør at jordbruksområder langs elvebredden blir slukt av elven. Økt vannmengde i elven fører også til at fiskebestanden i elven reduseres da elven er blitt mer grumsete på grunn av erosjon og fordi de naturlige kulpene i elven blir fylt med sand.

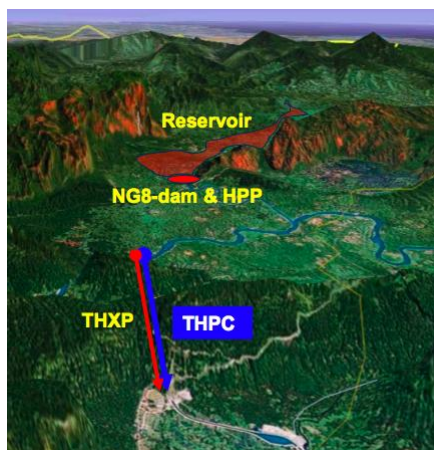
Statkraft erkjenner at prosjektet har hatt negative konsekvenser, men er ikke enige med FIVAS og IRN om hvor omfattende disse konsekvensene har vært. Problemet er at ingen med sikkerhet kan si hvor store de negative innvirkningene har vært da det ikke ble etablert noen grunnlinje som fastsatte hvordan folk hadde det før man bygget vannkraftverket, og hvor mye fisk som var i elven. Når det gjelder jorderosjonen er det lettere å stadfeste ved hjelp av fotografier, da dette er noe som er mer synlig.

Kritikken fra FIVAS og IRN går også på at de som har vært negativt rammet av utbyggingen ikke er blitt kompensert for dette (FIVAS, 2007). Statkraft erkjenner at

kompensasjonene etter første del av utbyggingen ikke har vært gode nok, men begrunner dette med at det var myndighetene i Laos som skulle ta på seg denne oppgaven og at dette ikke ble gjort. På grunn av dette tok THPC selv på seg oppgaven med å rydde opp, men FIVAS hevder at tiltakene bare i liten grad er gjennomført. Statkraft og THPC sitt svar på kritikken er at man ikke hadde etablert noen grunnlinje for hvordan folk hadde det før, og at det derfor er vanskelig å si om de som er blitt påvirket av byggingen av kraftverket har det bedre eller verre nå i forhold til hvordan de hadde det tidligere.

2.2.5 Theun-Hinboun utvidelsesprosjekt

Theun-Hinboun Power Company står i disse dager overfor en utvidelse av kraftverket i Theun-Hinboun. Utvidelsesprosjektet kalles Theun Hinboun Expansion Project (THXP). Dette er noe både FIVAS og IRN har engasjert seg sterkt i for å stoppe. De mener at konsekvensene av denne utvidelsen vil være til ytterligere belastning for lokalbefolkningen, og ha en negativ innvirkning på miljøet i og rundt elven som følge av sterkere vannføring. Likevel ser det ut som om kampen er tapt for motstanderne av prosjektet da finansieringen er på plass og THPC i disse dager starter utvidelsen av prosjektet.

Illustrasjon 5: oversikt over området THPC opererer i (Statkraft, 2008)

I utvidelsesprosjektet skal det etter planen plasseres et kraftverk parallelt med Theun-Hinboun kraftverket. Man planlegger også å bygge et nytt inntak og en ny tunnel ved dette kraftverket. Det nye kraftverket gjør at man utvider kapasiteten på kraftproduksjonen. For å få dette til er det, som vi ser på illustrasjonen, planlagt å demme ned og bygge et reservoar i dalføret som ligger et stykke overfor det planlagte løpet. Selve demningen skal være 60-80 meter høy (Intervjuperson 1, 2008). Ved denne demningen skal det også bygges et lite kraftverk. På Theun-Hinboun kraftverket produseres det i dag 1550 GWh. I 2009 starter kraftproduksjonen i Nam Theun 2, et prosjekt som ledes av Electricité de France, og som vil føre til en reduksjon i kraftproduksjonen på Theun-Hinboun med 250 GWh. THXP gjør at THPC likevel får økt produksjon, og etter planen kan de produsere totalt 3000GWh etter utbyggingen (intervjuperson 1, 2008). Demningen gjør at man kan lagre vannet, og dermed strømmen til tørketiden, hvor det i realiteten brukes mer strøm enn i regntiden. Utbyggingen fører til at THPC søker å utvide hjemfallet av kraftverket slik at første og andre del av prosjektet har hjemfall samtidig, da de mener dette vil være mest praktisk siden kraftverkene ligger rett ved siden av hverandre. Siden konsesjonsperioden for det nye prosjektet også er 30 år, vil hjemfall for hele prosjektet muligens bli utsatt fra år 2027 til 2039 (intervjuperson 5, 2008).

Norplan har utarbeidet en ”Resettlement action plan”, og i denne er det gjort rede for ulike negative konsekvenser som følge av vannkraftutbyggingen. De ulike virkningene vil på en eller annen måte vil påvirke de som bor i området rundt kraftverket. Norplan ser på hvilke konsekvenser utbyggingen vil ha for mennesker og hvilke konsekvenser den vil ha for naturen. Når det gjelder følgene som påvirker menneskene som bor i området, så er det i hovedsak syv punkter de trekker frem.

1) Presset på helserelatert infrastruktur som helsestasjoner, vanntilførsel og sanitæranlegg blir økt som følge av at mennesker vil komme tilflyttende til området.

- 2) *Fare for at dyrkningsområder langs elvebredden eroderer og at eroderingen kan gå ut over fiskebestanden i denne delen av elven, noe som igjen kan føre til proteinmangel hos innbyggerne.*
- 3) *Negative virkninger på folks helse, som følge av utvidet bruk av innsektsmidler og gjødsel i jordbruket sannsynligvis vil intensiveres.*
- 4) *fare for at innbyggerne kan bli utsatt for elektromagnetisk stråling på grunn av kraftledningene som må settes opp.*
- 5) *Fare for at man ser en økning i antall tilfeller HIV/Aids og andre seksuelt overførbare sykdommer, da flere mennesker i området kan tiltrekke seg flere prostituerte.*
- 6) *Fare for at sosiale problemer som alkoholmisbruk, problemer med gjeld og vold i hjemmet blir mer utbredt som følge av folk får mer penger mellom hendene, og at samfunnet blir påvirket av en vestlig verden.*
- 7) *Veinettet kan bli en utfordring siden dette ikke er ordentlig utbygget, og fordi utbyggingen vil føre til en økning tungtransport.*

Norplan, Resettlement action plan, 2008

Også når det gjelder naturen vil utbyggingen og driftingen av utvidelsesprosjektet (THXP) få konsekvenser. Her har Norplan funnet hele ti kategorier som de antar at vil bli påvirket de kommende årene. Jeg vil forsøke å trekke ut de 5 jeg anser for å være viktigst.

- 1) *Vannmengde i elven: flommene vil bli større som følge av økt vannmengde i elven, dette fører også til at vannkvaliteten vil bli verre, både i forhold til at vannet vil bli mer grumsete, men også i form av at oksygenivået i vannet kan bli redusert, at strømmen blir sterkere og at temperaturen i vannet blir kaldere.*

2) *Fiskebestand: Vannmengden vil igjen ha innvirkning på fiskebestanden og andre arter som lever i elven. Omfanget av disse følgene er ikke kjent, men det vil bli overvåket av THPC gjennom ulike programmer.*

3) *Erosjon: Økt vannmengde vil også føre til økt erosjon, noe som kan føre til at elvebredden med lokalbefolkningens grønnsakshager kan kollapse.*

4) *Flytting av landsbyer: Der hvor land ikke lenger er tilgjengelig for å opprettholde levestandarden, vil det være nødvendig å flytte hele landsbyer til nye steder. I forbindelse med denne planlagte flyttingen har THPC leid inn sosialantropologer for å finne ut hvor det er best egnet å flytte landsbyene til. I noen tilfeller flytter de landsbyer til andre landsbyer, og hvor den opprinnelige landsbyen blir vertslandsby for den nye. Hvordan dette fungerer i praksis er enda for tidlig å si.*

5) *Endringer i naturen: Utvidelsesprosjektet vil føre til fysiske endringer i naturen. I noen tilfeller vil naturen ha permanente sår, mens det i andre tilfeller er mulig å rette opp i, men hvor det vil ta tid.*

Norplan, Resettlement Action Plan, 2008

Det er lagt planer for å avbøte på de negative virkningene både når det gjelder mennesker og natur, og THPC har satt av nærmere \$50 millioner til dette arbeidet (intervjuperson 4, 2008).

FIVAS og International Rivers er enda ikke klar over at finansieringen til utvidelsen av vannkraftverket er i boks, så det kan tyde på at THPC har valgt å holde kortene tettere til brystet enn ved første del av prosjektet.

2.3 Forskningsdesign

Det er viktig å velge et forskningsdesignet som gjør at man på en best mulig måte innen de gitte rammene kan svare på problemstillingen (Ghauri og Grønhaug 2002).

Det vil si at forskningsdesignet skal være effektivt i forhold til å kunne finne den informasjonen man ønsker, og innen de rammene som er gitt forskeren. En slik ramme var i mitt tilfelle i hovedsak tid. Derfor var det viktig for meg å benytte en metode som stod i forhold til den tiden jeg hadde tilgjengelig. Økonomi var også en begrensning i mitt tilfelle. Selv om jeg ønsket å reise til Laos for å snakke med ulike interessenter direkte, så lot dette seg ikke gjøre, til tross for at jeg forsøkte å få på plass økonomisk støtte til en slik studietur. På grunn av dette har jeg måttet benytte meg av frivillige organisasjoner som lokalbefolkningens stemme i casen.

2.3.1 Utforskende undersøkelser

For å samle inn data valgte jeg å benytte meg av utforskende undersøkelser som forskningsmetode. Når det er lite kunnskap rundt forskningsspørsmålene vil en slik tilnærming være nyttig. Dette er tilfellet her da det på forhånd ikke er enighet om hvor langt Statkrafts ansvar rekker i vannkraftutbyggingen i Laos. Likevel har undersøkelsene vært teoridrevet i den forstand at jeg har latt meg informere av teori for å vurdere hva jeg skulle se etter, så undersøkelsene har ikke vært 100 % utforskende i ordets rette forstand.

2.3.2 Kvalitativ metode

Det er vanlig å bruke teknikker som strukturert, semi-strukturert eller ustrukturert intervju, spørreskjemaer og observasjon på forretningsstudie området (Bennet, 1986). Hovedforskjellen mellom kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode er ikke kvaliteten, men fremgangsmåten (Ghauri og Grønhaug, 2002). Kvantitativ metode søker ofte å teste og verifisere fakta, og man har en logisk og kritisk tilnærming til problemstillingen. Kvalitativ metode vektlegger forståelse og man fokuserer på å forstå problemstillingene fra intervjupersonenes synspunkt. Man oppnår ved denne metoden et mer subjektivt syn og har dermed større nærhet til dataene enn ved kvantitativ metode hvor en får et mer objektivt syn (Ghauri og Grønhaug, 2002). Jeg

valgte å benytte meg av en kvalitativ metode da jeg så at det var relativt få personer som satt med mye kunnskap om de problemstillingene som jeg har valgt å fokusere på. Jeg anså det som nødvendig å komme på innsiden hos utbyggeren Statkraft, og hos foreningene FIVAS, IRN, og WCS for å kunne stille spørsmål direkte til de involverte i vannkraftutbyggingen i Laos. Jeg ville ikke fått den samme innsikten ved hjelp av et spørreskjema som ofte er vanlig ved en kvantitativ metode. I tillegg ville det vært lite hensiktsmessig med tallfesting i de problemstillingene jeg har jobbet med, - det gir ikke mye mening å tallfeste hvor mye ansvar Statkraft har i sin satsning i Laos.

2.3.3 Intervju som metode

De kvalitative dataene kan innhentes ved hjelp av fokusgruppe eller intervju. Siden jeg allerede før jeg begynte med utredningen hadde fått forståelsen av at folk hadde ulike oppfatninger og inntrykk av utbyggingsprosjektet, ønsket jeg å benytte meg av intervjuer for å finne ut om det var forskjeller på hva de ulike representantene mente om vannkraftprosjektet. Dermed unngikk jeg at intervjupersonene på påvirket av hverandres meninger, noe som kunne blitt tilfellet ved fokusgruppe.

2.3.4 Strukturert, semi-strukturert og ustrukturert intervju

Man kan som nevnt skille mellom strukturert, semi-strukturert og ustrukturert intervju som metode. Jeg valgte i utgangspunktet å benytte meg av en semi-strukturert intervjumetode. Fordelen med denne metoden er at spørsmålene som stilles er de samme for alle intervjupersonene, men at man kan komme med oppfølgingsspørsmål dersom det skulle være nødvendig. Likevel ble også strukturert og ustrukturert metode benyttet. Jeg gjennomførte totalt 5 semi-strukturerte, 3 strukturerte og 1 ustrukturert intervju. Siden noen av intervjupersonene ikke bor i Norge, og det ville blitt svært dyrt å reise og intervju dem eller å foreta intervjuene per telefon, valgte jeg å sende intervju spørsmålene per e-post. Dette ble dermed strukturerte intervjuer da jeg ikke

hadde mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål. En ulempe men en slik løsning er at man ikke får til den dialogen som ofte gjør forståelsen bedre. Likevel har jeg valgt å vektlegge disse intervjuene siden intervjupersonene representerte Statkraft på den ene siden, og IRN og WCS på den andre. Til slutt ble også ustrukturert metode benyttet, mer eller mindre ved en tilfeldighet. Da intervjupersonen begynte å snakke uoppfordret om prosjektet, uten at jeg enda hadde stilt ham noen spørsmål, lot jeg ham fortsette med det. Intervjupersonen har svart på mange av spørsmålene jeg stilte de andre intervjupersonene, og i tillegg førte dette ustrukturerte intervjuet til at jeg fikk annen nyttig informasjon som også var relevant for forskningen. Jeg valgte derfor å la intervjupersonen snakke fritt, med unntak av et par oppfølgingsspørsmål fra meg.

2.3.5 Bakgrunn for valg av metode

Siden det ikke er mulig å kvantifisere resultatene i den valgte problemstillingen, fant jeg det hensiktsmessig å benytte kvalitativ metode i undersøkelsene som skulle gjøres. Fordelen med denne metoden er at en får en dypere forståelse av temaet enn om en hadde brukt en kvalitativ metode. Kvalitativ metode gir likevel ikke et helt bilde av situasjonen, og ved hjelp av kvantitativ metode kunne ansvarsforholdet kanskje vært enda bedre opplyst. For eksempel kunne man gjennomført en spørreundersøkelse blant de innbyggerne i Laos som er blitt påvirket av vannkraftutbyggingen, eller blant de ansatte i THPC. Likevel ville en slik undersøkelse ha krevd uforholdsmessig mye tid og ressurser, og sånn sett er det ikke en egnet metode i en masterutredning.

2.3.6 utfordringer ved intervjusituasjonen

Det at ikke alle intervjupersonene kunne intervjues ansikt til ansikt var klart en utfordring. Dette førte til at eventuelle oppfølgingsspørsmål måtte stilles via en ny e-post, og sånn sett var metoden tidkrevende og tungvint. Et annet aspekt er at man er avhengig av at spørsmålene er klart formulert for å unngå misforståelser. Dette fordi

intervjupersonene har mindre mulighet til å få en oppklaring dersom de ikke forstår spørsmålet. Terskelen for å sende en e-post og si at man ikke forstår spørsmålet er gjerne høyere enn om man kan stille oppklaringsspørsmålet direkte. Likevel føler jeg at det gikk greit siden jeg var bevisst på å stille spørsmålene til de jeg kunne møte ansikt til ansikt først. Dermed ble jeg oppmerksom på de spørsmålene som måtte spesifiseres, små justeringer ble så gjort, før jeg sendte spørsmålene til intervjupersonene som måtte svare via e-post.

2.3.7 Kildekritikk

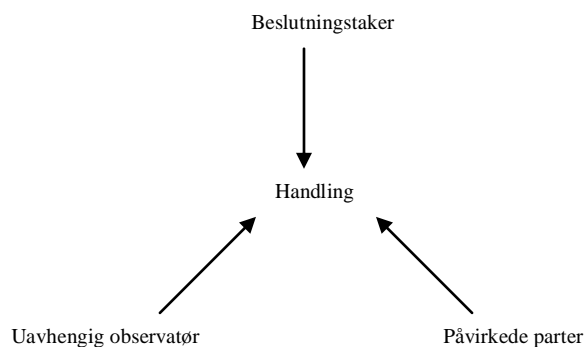
Valg av intervjupersoner: Hovedvekten av intervjupersonene mine er fra eller jobber for Statkraft, og dette kan bidra til å skape et skjevt bilde av situasjonen i Theun-Hinboun. For å få et mer balansert bilde av prosjektet, kunne det vært hensiktsmessig å intervju flere intervjupersoner som ikke hadde like sterk tilknytning til Statkraft. Jeg gjorde forsøk, men det var ikke lett å få tak i uavhengige intervjupersoner. Jeg kontaktet Universitetet i Vientiane, Laos, og andre frivillige organisasjoner som i følge organisasjonenes nettsider er involvert i ulike prosjekter i det samme området i landet, men uten hell. Likevel mener jeg at dataene jeg har er gode nok til å gi innsikt i prosjektet og til å vurdere Statkrafts ansvar. Det at jeg også har satt meg godt inn i kritikken fra FIVAS og IRN har gjort at jeg mener at det er mulig å gi et balansert bilde av situasjonen.

Valg av sted for intervjuene: Jeg valgte å gjennomføre de semi-strukturerte og det strukturerte intervjuet på arbeidsplassen til intervjupersonene. I de fleste tilfellene ble intervjuene avholdt på møterom, eller de ansattes kontorer, men i ett av tilfellene avholdt jeg intervjuet på arbeidsplassens kjøkken. I alle tilfellene synes jeg intervjuene gikk greit, og de ble gjennomført uten forstyrrelser fra andre. Av hensyn til videre arbeid med intervjuene valgte jeg å ta opp alle intervjuene med diktafon, etter å ha fått tillatelse fra intervjupersonen. En observasjon jeg gjorde da var at mange av intervjupersonene i begynnelsen av intervjuet var litt forstyrret av diktafonen, og at blikket deres ofte falt på denne. Etter hvert gikk det derimot bedre, og intervjupersonene så ikke ut til å la seg affisere av diktafonen. Det at intervjuene

ble avholdt i intervjupersonenes eget miljø tror jeg var med på å gjøre dem mer avslappet. Dette var i tillegg en fordel da mange av intervjupersonene er travle mennesker, og det at jeg kom til dem gjorde det lettere å i hele tatt finne tid til å gjennomføre intervjuene.

3 Teoretisk Rammeverk

For å få belyst ansvarsforholdet rundt utbyggingen av vannkraftverket i Laos på en best mulig måte, vil jeg benytte meg av en modell som Zsolnai presenterer i sin artikkel om etiske beslutninger (Zsolnai 2006).

Figur 3: innfallsvinkler for å evaluere en handling, (Zsolnai 2006)

Zsolnai sin modell som viser hvordan man ved hjelp av flere innfallsvinkler kan vurdere om en handling er moralsk riktig eller ikke. For å kunne vurdere ansvarsforholdet rundt utbyggingen på en god måte, ønsker jeg derfor å benytte meg av alle de tre perspektivene. For det første vil jeg vurdere utbyggingen sett med Statkrafts øyne, og med bakgrunn i intervjuene jeg gjennomførte i Statkraft. Deretter vil jeg vurdere utbyggingen sett med ulike frivillige organisasjoners øyne, med bakgrunn i intervjuene jeg gjennomførte i FIVAS, IRN og WCS. Til slutt vil jeg vurdere utbyggingen fra en uavhengig observatør sine øyne, og til dette vil jeg ta i bruk teorien som presenteres. Her vil jeg vurdere konsekvenser av utbyggingen og tiltak som er igangsatt opp mot ulike teorier.

I det følgende vil jeg presentere de teoriene som jeg vil legge til grunn i utredningen. Det vil være spesielt relevant å ha et rammeverk å forholde seg til når det gjelder begrepene interessant, etisk ansvar, personlig ansvar og moralsk ansvar. Jeg vil

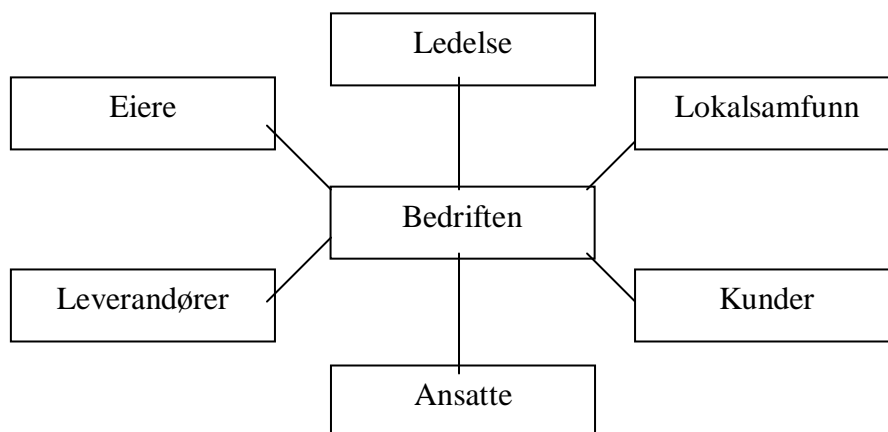
dermed først presentere interessenteori i 3.1, deretter ansvarsetikk i 3.2, personlig ansvar i 3.3 og moralsk ansvar i 3.4.

3.1 Interessenteori

Bedriftens interessenteori er sannsynligvis den mest populære og innflytelsesrike teorien i forretningsetikk (Stark 1994). Den teoretiske tilnærmingen var i første omgang utviklet og brakt frem av Edward Freeman (1984) på åttitallet, hvor man starter med å ta utgangspunkt i interessentene, i motsetning til ”corporate social responsibility”- tilnærmingen hvor man i hovedsak fokuserer på selskapet og dets ansvarsområder. Interessenttilnærmingen starter med å se på ulike grupper som bedriften har et ansvar overfor. Utgangspunktet er at selskaper ikke bare skal driftes i eiernes interesser alene, men at det er en hel del andre grupper, eller interessenter, som også har en legitim interesse i selskapet.

Det finnes ulike definisjoner på en interessent. Dette kan gjøre det vanskelig å forstå hva en interessent er, men Freeman (1984) sin vide definisjon er den som er mest brukt. Denne sier at interessenter er:

”enhver gruppe eller ethvert individ som kan påvirke eller bli påvirket av oppnåelsen av selskapets mål” (Freeman 1984:46).

Figur 7: Interessentmodell i et selskap (Freeman, 1998)

Likevel kan man spørre seg om hva som menes med å ”påvirke” eller å bli ”påvirket av”. Evan og Freeman (1993) foreslår at vi kan legge til to enkle prinsipper. Det første prinsippet gjelder våre felles rettigheter. Her har bedriften en plikt til å unngå å bryte disse felles rettighetene. Det andre er prinsippet om felles virkning, som sier at bedriftene er ansvarlige for de virkningene handlingene deres har for andre mennesker.

Crane og Matten (2007) mener at dette fører til at vi kan definere begrepet interessent på en noe mer presis måte.

”En interessent i et selskap er et individ eller en gruppe som enten: skades av, eller oppnår fordeler fra, selskapet; eller hvis rettigheter kan bli krenket, eller at de må respekteres, av selskapet.” (Crane og Matten, 2007)

Denne definisjonen åpner for at interessentene er ulike fra selskap til selskap, og til og med for ett og samme selskap i ulike situasjoner, oppgaver eller prosjekter. Ved å bruke denne definisjonen er det ikke mulig å identifisere en avgrenset gruppe av relevante interessenter for ethvert gitt selskap, og for enhver situasjon, men det er noen grupper som vil være representert ofte. Myndigheter, konkurrenter, kunder, ansatte, sivilbefolkning, leverandører, og eiere er interessenter som typisk vil være ofte representert.

Spørsmålet blir videre hvorfor interessenter har en betydning. Milton Friedman (1970) hevdet at bedriftene burde drives i tråd med eiernes interesser, og at det bare var disse interessene man burde ta hensyn til. Dette samsvarer med den tradisjonelle aksjonærmodellen for selskaper, hvor ledernes eneste forpliktelse var overfor aksjonærene. Riktignok er lederne juridisk bundet av å opptre til det beste for aksjonærene, men kan det finnes argumenter for at også er andre grupper kan ha legitime krav til selskapet? Freeman har to argumenter; For det første, hvis man ser på forholdet mellom firmaet og de ulike gruppene som har relasjoner til selskapet gjennom ulike typer kontrakter, kan man rett og slett ikke si at det bare er

aksjonærene som har legitime krav i selskapet. Fra et rettslig perspektiv er det svært mange flere grupper, utenom aksjonærene, som synes å ha en legitim interesse i selskapet. Det finnes ikke bare rettslige bindende kontrakter med leverandører, ansatte og kunder, men også i økende grad et tett nettverk av lover og forskrifter fremtvunget av samfunnet, og det er dermed en kjensgjerning at et stort spekter av ulike interessenter har visse rettigheter og krav i selskapet. Selvfølgelig har man forpliktelser overfor investorene, men i et juridisk perspektiv vil ikke dette redusere eller fjerne de forpliktelsene selskapet har overfor de andre interessentene (Crane og Matten, 2007).

Man kan også argumentere for dette synet ut fra et økonomisk perspektiv. I lys av nyere institusjonell økonomi, er det flere ankepunkter ved det tradisjonelle aksjonærperspektivet. Dersom et selskap for eksempel legger ned en fabrikk i et lite samfunn og sier opp alle arbeiderne, er det ikke bare relasjonen til de arbeiderne som må gå som blir direkte berørt, men også butikkeiere i området og familiene til de som mister jobben. Dessuten vil andre som yter tjenester til arbeiderne også bli berørt av dette i og med at arbeidernes økonomi sannsynligvis blir dårligere. Siden bedriften ikke har noen kontraktmessige relasjoner til familier og andre berørte, vil den tradisjonelle teorien foreslå at forpliktelser overfor disse gruppene ikke eksisterer.

Et annet og kanskje viktigere aspekt er "agentproblemet". Et av nøkkelargumentene for den tradisjonelle modellen er at aksjonærene blir sett på som eierne av bedriften, og at bedriften derfor har en dominerende forpliktelse til dem. Dette synet vil bare reflektere eiernes interesser i få tilfeller. Hovedårsaken til at aksjonærer i det hele tatt har kjøpt seg inn i selskaper, må jo sies å være at de ønsker å tjene penger. Derfor er det ofte bare aksjeprisen på selskapet som er viktig for dem. Når aksjeprisen er på det nivået de ønsker, finner de kanskje ut at de ønsker å selge seg ut av selskapet. Dermed får selskapet nye eiere som har det samme ønsket om å tjene penger. På bakgrunn av dette kan man argumentere for at det ikke er innlysende at en i høy grad spekulativ og

ofte også kortsiktig aksjonær bør gå foran de gruppene som gjerne har mer langsiktige interesser i selskapet, som kunder, ansatte og leverandører.

Interessentene har ikke vært kategorisert i tidligere interessenteori. Mitchell et al (1997) så at det var nødvendig med en teori som skilte de ulike interessentene fra hverandre. Dette er årsaken til at de knytter interessentbegrepet opp mot tre relasjonsattributter nemlig makt, legitimitet og tidssensitivitet. Forfatterne foreslår at de ulike interessentene kan identifiseres ved å finne ut om de har av en to eller alle tre av de følgende egenskapene:

1) makt til å påvirke firmaet

2) legitimitet i forholdet med firmaet

3) Hvor pressende fordringene mot selskapet er

(Mitchell et al 1997).

Mitchell et al sier videre at for å forstå prinsippet om hvem og hva som virkelig har betydning, så er det nødvendig å evaluere interessent - ledelses forholdet systematisk, både virkelig og potensielt, i forhold til den relative fravær av eller tilstedeværelse av alle eller noen av attributtene: makt, legitimitet og/eller presserende. Forfatterne baserer seg på disse tre attributtene i sin dynamiske modell basert på identifiseringen av typologi, for å forklare hvordan ledere prioriterer forholdet til de ulike interessentene.

3.1.1 Makt

Interessentattributtene er viktige å definere for at man skal få forståelsen av dem. Det første attributtet som må defineres er makt. De fleste av dagens definisjoner av makt er avledet fra definisjonen om at det er at en aktør innen et sosialt forhold er ”i posisjon til å gjennomføre sin egen vilje, på tross av motstand” (Weber, 1947). Mitchell et al påpeker at selv om makt kan være vanskelig å definere, så er det ikke så vanskelig å gjenkjenne. De forholder seg til definisjonen om at makt er ”muligheten

til de som er i besittelse av makt til å fremkalle de utfallene de selv ønsker” (Salancik & Pfeffer, 1974:3). Man kan ikke si at makt er noe man har fast, men heller at det er noe som kan oppnås og tapes.

3.1.2 Legitimitet

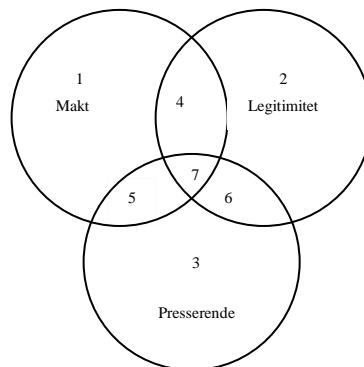
Det neste attributtet som må defineres er legitimitet. Legitimitet og makt er attributter som kan kombineres for å få autoritet, men legitimitet eksisterer også på egenhånd. En person eller gruppe kan ha legitim stilling i samfunnet, eller den kan ha et legitimt krav til bedriften, men hvis den ikke har enten makt til å håndheve sine ønsker i relasjonen eller innsikt i at kravet er tidssensitivt, vil man ikke oppnå det man ønsker overfor bedriftens ledelse. På grunn av dette argumenterer Mitchell et al (1997) for at omfattende teori om interessenter krever at man gir separat oppmerksomhet til legitimitet som en attributt i interessent - ledelses relasjonen. Suchman (1995 s.574) definerer legitimitet som ”en generalisert persepsjon eller antakelse om at handlingene til en enhet er ønsket, riktige eller passende innen noen sosialt konstruerte systemer av normer, verdier, tro og definisjoner”. Selv om denne definisjonen er upresis og vanskelig å anvende, er den representativ for sosiologisk baserte definisjoner av legitimitet, og inneholder flere beskrivelser som er nyttige for vår tilnærming til interessent identifikasjonen. Mitchell et al (1997) nyttiggjør seg derfor at Suchmans definisjon.

3.1.3 Presserende

Det siste attributtet som Mitchell et al anvender kan oversettes til det norske begrepet presserende. Ved å benytte interessentattributtet presserende beveger vi oss fra en statisk til en dynamisk modell. Forfatterne benytter seg av ordet ”urgency” som på norsk har betydningen press/trykk, alvor eller betydning (www.ordnett.no). Mitchell et al sier at noe er presserende bare når to vilkår er oppfylt: 1) når et forhold eller et krav er tidssensitivt av natur, det vil si presserende i forhold til tid og 2) når forholdet eller kravet er presserende når det gjelder viktighet eller kritiskhet for interessenten. At noe er tidssensitivt er altså basert på de følgende attributtene: 1) presserende – i

hvilken grad forsinkelser blant lederne i forhold til å bli oppmerksom på kravet eller forholdet er uakseptabelt for interessenten, og 2) kritiskhet – viktigheten av kravet eller forholdet til interessenten. Forfatterne definerer dermed presserende med i hvor stor grad interessentens krav gjør det nødvendig med umiddelbar oppmerksomhet.

Mitchell et al (1997) sin modell gjør det lettere å klassifisere de ulike interessentene.

Figur 8: Klassifisering av interessenter (Mitchell et al 1997).

Tallene i modellen kan forklares med følgende:

1 = sovende interessent

2 = vinnskrenket interessent

3 = krevende interessent

4 = dominerende interessent

5 = farlig interessent

6 = avhengig interessent

7 = ugjenkallelig interessent

De lite fremtredende interessentklassene finner vi i områdene 1, 2 og 3. Disse kalles latente interessenter. Disse kjennetegnes av at de oppfyller kravet for én av de tre attributtene. Den moderat fremtredende interessenten, som vi finner i områdene 4, 5

og 6, identifiseres ved at de oppfyller kravet for to av attributtene, og fordi disse er interessenter som forventer noe, kaller vi dem forventningsfulle interessenter.

Kombinasjonen av alle de tre attributtene, inkludert de dynamiske dimensjonene mellom dem, er kjennetegnet på en høyt fremtredende interessent. Dette er område 7 på modellen. Dersom ingen av attributtene er oppfylt, regnes man ikke som interessent, eller potensiell interessent.

Sovende interessent (1): Det relevante attributtet til en sovende interessent er makt. Sovende interessenter innehar makt for å pålegge sin vilje på et firma, men ved at de ikke har et berettiget forhold eller et presserende krav, vil makten deres forbli ubrukt.

Sovende interessenter har lite eller intet samspill med firmaet. Men siden disse interessentene potensielt kan tilegne seg et attributt til, bør ledelsen i bedriften være kjent med disse interessentene, for det dynamiske samspillet i interessent - ledelses forholdet tilsier at sovende interessenter vil bli mer fremtredende for ledelsen dersom de oppfyller vilkårene for enten presserende eller legitimitet.

Uinnskrenket interessent (2): uinnskrenkede interessenter innehar attributtet legitimitet, men de har ikke makt til å påvirke firmaet og de har heller ingen presserende krav. Uten makt og med presserende krav, er det absolutt ikke noe press på ledelsen til å engasjere seg i et aktivt forhold med en slik interessent, selv om ledelsen kan velge å gjøre det.

Krevende interessenter (3): I de tilfellene hvor det eneste relevante attributtet i interessent – ledelse relasjonen er presserende, kan interessenten beskrives som krevende. Slike interessenter kan være irriterende, men ikke farlige for ledelsen.

Dominerende interessenter (4): Dersom interessentene både har makt og har et legitimt krav, vil påvirkningen deres i firmaet være sikker, siden de former en ”dominerende koalisjon” i selskapet. Noen mener at de dominerende interessentene er de eneste interessentene man bør ta hensyn til.

Farlige interessenter (5): I de tilfeller hvor makt og et presserende krav karakteriserer en interessent uten en legitim stilling i samfunnet eller et legitimt krav, vil interessenten muligens være truende og voldelig. Dette gjør interessenten farlig for firmaet. Eksempler på dette er ansatte i General Motors i Ohio som i 1970 sveiset kanner sammen med motorblokkene for å protestere mot bedriftens politikk. Et annet ekstremt eksempel kan være religiøse eller politiske terrorister som bruker bomber og kidnappinger for å tiltrekke oppmerksomhet til sine krav.

Avhengige interessenter (6): Interessenter som mangler makt, men som har et presserende og legitimt krav kan karakteriseres som ”avhengige” fordi disse interessentene er avhengige av andre når det gjelder makten som er nødvendig for at de skal få igjennom viljen sin.

Ugjenkallelige/endelige interessenter (7): Dersom alle de tre attributtene makt, legitimitet og presserende krav anses for å være tilstede, vil man stå overfor en ugjenkallelig interessent. Definisjonsmessig er en interessent som oppfyller både makt og legitimitet allerede en del av firmaets dominerende koalisjon. Når slike interessenter i tillegg har et krav som er presserende, vil ledelsen ha en klart og umiddelbart mandat til å ta seg av og prioritere denne interessents krav. En dominerende interessent flyttes ofte til denne kategorien. Enhver forventet interessent kan bli en ugjenkallelig interessent ved å oppnå det attributtet som de tidligere manglet. For eksempel ble den farlige interessenten ANC en ugjenkallelig interessent i Sørøstafrikanske selskaper da det oppnådde legitimitet ved å vinne det frie nasjonale valget.

Vi har nå sett hva som karakteriserer de ulike interessentene og hvordan disse kan påvirke bedriften eller organisasjonen. For utenforstående kan det være nyttig å klassifisere interessenter for å bedre forstå hvordan de ulike interessentene blir prioritert. Ledelsen i en bedrift har et klart og umiddelbart mandat til å ta seg av interessenter som innehar alle de tre attributtene, men at de også kan velge å ta hensyn til interessenter som ikke oppfyller alle de tre attributtene.

3.2 Ansvarsetikk

3.2.1 Jonas om ansvarsetikk

Man kan si at etisk ansvar oppfordrer bedriftene til å gjøre det som er rett, riktig og rettferdig, selv om de ikke er tvunget til å gjøre det i følge rettslige regler. Carrol (1991) mener at etisk ansvar består av å handle i henhold til hva som generelt blir forventet av samfunnet utover økonomiske og rettslige forventninger. Hans Jonas (1903-1993) var en tysk-amerikansk filosof som var den første til å introdusere ansvarsetikken i nyere tid. I 1979 utga han verket "Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die Technologische Zivilisation." I 1984 ble en noe utvidet versjon av denne teorien utgitt på engelsk. Jonas argumenterer for at omfanget av menneskers handlinger har endret seg så dramatisk i vår tid at det bør følges opp av en radikal endring i etikken også. "Gjør mot andre som du vil andre skal gjøre mot deg" er det mest kjente eksempelet på et handlingskriterium som tidligere ble betraktet som tilstrekkelig for enhver etisk relevant situasjon. Dette handlingskriteriet rettes mot andre mennesker som er "meddeltakere i en felles nåtid", og den geografiske horisonten avgrenses (Vetlesen 2007:60).

Jonas hevder derimot at kriteriene for person, sted og tid, ikke er tilstrekkelige i dagens samfunn. Forskjellen fra tidligere etiske teorier er at Jonas hevder at natur og fremtidige generasjoner må tas med i de etiske vurderingene man foretar. Naturens kritiske sårbarhet ved menneskets tekniske inngripen i og forvandling av den, var noe det måtte tas hensyn til i utviklingen av et nytt etisk perspektiv. Videre hevder Jonas at man ikke kan forutse virkningene av de av våre handlinger som har påvirkning på naturen. Dette innebærer en mulighet for plutselige og ikke-reversible endringer av hittil ukjent omfang. Man kan ikke si at det er hver enkelt person og en persons handlinger som er det sentrale, men det er heller de kollektive aktørene og handlingene som er vesentlig. Videre må man forsøke å forutse de samlede virkningene av slike kollektive handlinger i en ubestemt fremtid, dette fordi

menneskets tilstedeværelse på jorden ikke kan tas for gitt slik man tidligere har gjort, og dette er derfor viktig å ta hensyn til i måten vi lever på i dag.

Ideen om at min plikt er korrelert til den andres rett vil i følge Jonas komme til kort når det gjelder ansvarsetikk fordi våre handlinger i dag kan være avgjørende for kvaliteten på fremtidig menneskeliv på kloden. Vil det i det hele tatt vil være mulig med en slik eksistens, eller vil den som følge av våre handlinger i dag bli drastisk forringet for fremtidige generasjoner? Jonas har ikke tro på at fremtidige generasjoner blir representert av nåværende generasjoner, og dette er årsaken til at Jonas formulerte et nytt kategorisk imperativ. Perspektivet som Jonas tar til orde for, søker å gjøre naturens tålegrenser og økosystemets tålegrenser til etikkens ståsted. Det vil si at det ikke skal være menneskets ve og vel som står i sentrum, men naturens evne til å bære og å reprodusere liv, til tross for langtidskonsekvensene av menneskets handlinger. Jonas mener at intakt naturgrunnlag er en forutsetning for at mennesket skal kunne fortsette livet på jorden over tid. Jonas hevder at man skal ”handle slik at virkningene av dine handlinger forenelige med permanent ekte menneskelig liv på jordkloden” (Jonas 1984:36) og ”at effektene av ens handlinger ikke er ødeleggende for fremtidens muligheter til et slikt liv” (Jonas 1984, 11). Han sier at dersom man ikke er sikker på hvilke konsekvenser en handling vil få, så bør man ikke utføre denne handlingen. Man kan si at Jonas har utviklet et etisk perspektiv for føre-var-prinsippet (Vetlesen, 2007).

3.2.2 Zsolnai om Ansvarsetikk

Zsolnai knytter ansvarsetikken opp mot et mer forretningsmessig perspektiv, og ser på forretningsaktiviteter i forhold til miljø og fremtidig menneskelig eksistens. Zsolnai mener at forretningsaktiviteter i stor grad har en påvirkning på naturen, samfunnet og fremtidige generasjoner. Natur, samfunn og fremtidige generasjoner regnes for å være interessenter i selskapet, som selskapet har et ikke-kontraktsmessig ansvarsforhold til, men han mener likevel at man bør evaluere forretningsaktivitetene ut fra disse perspektivene (Zsolnai, 2003). I forhold til et naturperspektiv mener Zsolnai at integritet er en sentral verdi. Aldo Leopold (1948) var den første som introduserte

dette perspektivet, og han skrev at ”en ting er rett når den går i retning av å beskytte integriteten, stabiliteten og skjønnheten av det biologiske samfunnet. Det er galt når den går i retning av det motsatte”.

Både Jonas og Zsolnai snakker om naturen som et fellesgode for nåværende og fremtidige generasjoner. Fellesgoder har vært definert av både Platon, Aristoteles og Cicero. John Rawls har definert et fellesgode som ”visse generelle vilkår som er(...) til alles fordel” (Zolnai, 2006). Fellesgoder består i all hovedsak av å ha sosiale systemer, intuisjon og et miljø som virker på en måte som er til fordel for alle mennesker (Zsolnai, L. 2006). Bærekraftighet, sosialt fremmede systemer og det å respektere fremtidig funksjon, er viktige komponenter i et fellesgode, og derfor kan og bør forretningsaktivitetene dømmes på bakgrunn av om de er til fordel for fellesgodene. De Bettignies og Lépineux (2006) mener i tillegg at større internasjonale selskaper også må ta hensyn til de fellesgodene vi globalt sett har, fordi slike selskaper har en så stor økonomisk makt. Zsolnai (2006) går enda lenger. Han hevder at dagens verden kjennetegnes av klimaendringer og økologisk degradering, menneskelig forsakelse, global avhengighet og høyteknologisk usikkerhet. Han mener at det ikke bare er multinasjonale selskaper, men nesten enhver forretningsorganisasjon som har et ansvar overfor våre fellesgoder. Han hevder i tillegg at legitimiteten og levedyktigheten til selskaper vil være avhengig av dets bidrag til naturen, samfunnet og fremtidige generasjoner. Zsolnai (2006) påpeker dessuten at det ikke er nok å bruke profitt alene for å måle økonomisk aktivitet, og at det til og med kan være farlig å bruke profitt som eneste motivasjon for forretningsaktiviteter. Problemet med å bruke profitt som mål er de ikke-representerte interessentene, det vil si natur og fremtidige generasjoner, eller at noen interessenter kan være underrepresenterte. Eksempler på underrepresenterte interessenter kan være fattige eller mennesker som av forskjellige årsaker er undertrykte. Disse gruppene får vanligvis ikke muligheten til å ytre meningene sine. Zsolnai mener at profitt alltid vil ta hensyn til de sterkeste interessentene og at det favoriserer de preferansene som vi har her og nå. Dette er årsaken til at Zsolnai mener at man bør yte mer enn kun det som kommer de sterkeste interessentene tilgode for at forretningsaktiviteten skal bli meningsfull og produktiv.

Det er særlig tre punkter Zsolnai (2006) trekker frem som viktige for å ta vare på fellesgodene våre:

- 1) Forretningsaktiviteten bør være bærekraftig. Det vil si at den bør bidra til at vi bevarer og tilbakefører den naturlige verden vi lever i.
- 2) Forretningsaktiviteten bør føre til at vi oppnår en utvikling i ferdighetene til medlemmene i samfunnet.
- 3) Forretningsaktiviteten bør bidra til å forbedre friheten til fremtidige generasjoner ved at man respekterer fremtiden.

Ingen kan si at det er enkel jobb å følge disse punktene for dagens bedrifter, og det kan være vanskelig å undersøke hvordan de tradisjonelle interessentgruppene som for eksempel eierne forsoner seg med løsningene som blir valgt når man også skal ta hensyn til andre interesser som natur, samfunn og fremtidige generasjoner. Likevel er ansvarsetikken et godt, men grunnleggende utgangspunkt for etiske vurderinger, og det er derfor viktig at man også tar hensyn til andre etiske vinklinger på veien mot å opptre som en ansvarlig bedrift og som et ansvarlig menneske. Å opptre etisk ansvarlig er noe bedriftene må jobbe aktivt med. Derfor er det viktig at de ansatte i bedriftene er oppmerksom på dette ansvaret og at de er villige til å utøve det. Dette er årsaken til at jeg også har valgt å ta for meg teori om personlig ansvar.

3.3 Personlig ansvar

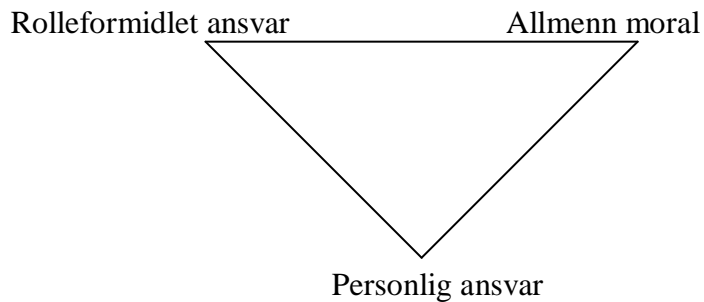
Ims (2006) skiller mellom tre ulike typer ansvar i sin artikkel "Take it personally". For det første antas det at det i ethvert moralsk samfunn finnes endel grunnleggende normer og regler som man kan kalle allmenn moral. I samfunnet forventes det dermed at man skal opptre i tråd med denne. Allmennmoralen er i tråd med fundamentale moralske normer som rettferdighet, ærlighet og barmhjertighet, og har som mål å

tjene mennesker, samfunn, natur, og fremtidige generasjoner. Slikt sett har allmenmoralen paralleller til den rene ansvarsetikken.

Men ansvar er også knyttet til de spesifikke rollene mennesker innehar. I barnehagen er det et visst ansvar knyttet til førskolelærerne som jobber der, foreldre har et ansvar overfor sine barn, og aksjemeglerne forventes å opptre etter gitte standarder i sin jobb. En rolleinnehaber har mange rettigheter og plikter, men likevel gir det ikke rettighetshaveren en rett til å overtre allmenmoralen (Ims, 2006). Dette fører oss inn på det personlige ansvaret som Ims mener at bør ligge til grunn for allmenmoralen og rolleansvaret. I enhver situasjon hvor det er tale om etiske spørsmål, sier han at et personlig ansvar må ligge til grunn. Dette personlige ansvaret kan ikke reduseres til et rollemessig ansvar, det gjelder i alle situasjoner og under alle forhold (Ims, 2006).

Jonas skiller mellom naturlig ansvar og kontraktsansvar. Ims (2006) argumenterer for at manglende oppfølging av det naturlige ansvaret eller kontraktsansvaret, kan føre til at resultatet av handlingene har lav kvalitet. Det er med andre ord viktig at man ikke glemmer det personlige ansvaret man har i forhold til allmenmoralen, og at man ikke bare fokuserer på det rolleansvaret man har. Etter Watergate skandalen uttalte President Nixon at det var mange gale handlinger, men ingen som hadde utført dem. Dette er et eksempel på fraskrivning av personlig ansvar. I vanskelige etiske situasjoner kan det være fristende å fraskrive seg det personlige ansvaret, og å heller legge det på organisasjonen som helhet. Man hører gjerne at det tales om organisasjoner som om de har evnen til å handle, men man må huske at det er mennesker som handler på vegne av organisasjonen, og at det derfor er viktig at mennesket tar det personlige ansvaret som det ligger i å utføre handlingen. Ims sitt utgangspunkt er at handlinger innenfor rollemoral og innenfor profesjoner må være forenelig med allmenmoralen. Handlinger som ikke er tillatt allment, kan følgelig heller ikke foretas under dekke av at det er vanlig praksis innenfor en gitt profesjon eller rolle.

Ansvarlighetstriangelet:

Figur 4: Ansvarstriangelet (Ims, 2006)

I artikkelen *Take it personally* sier Ims at det personlige ansvaret må ligge til grunn for det rolleformidlede ansvaret (Ims, 2006). Det vil si at ”handlinger som ikke er tillatt allment, kan følgelig heller ikke foretas under dekke av at det er vanlig praksis innenfor en profesjon eller rolle” (Ims 2003). Han påpeker at alle profesjonsutøvere til syvende og sist også har et personlig ansvar i sine vurderinger og handlinger.

Spørsmålet er hva man legger i personlig ansvar. I følge Ims fordrer personlig ansvar personlig engasjement, som igjen bunner ut i en forpliktelse overfor andre mennesker. Man må ”vurdere konsekvensene av egne handlinger med den forestilling at man er en unik person med integritet og identitet, og med en årvåken beredskap til å benytte seg av sine tre etikkorganer: empatievne, samvittighet og resonneringsevne” (Ims 2003). Et annet moment som trekkes frem er at man kan si at det personlige ansvaret øker med sårbarheten til den personen man forholder seg til. Vi har en forpliktelse overfor alle, men er i særlig grad forpliktet til å vise tilbørlig hensyn til en svakere part (Ims, 2003).

3.4 Moralsk ansvar

Velasquez (2002) presenterer, i sin bok om forretningsetikk, en teori om moralsk ansvar. Moralsk ansvar i den betydningen vi skal benytte oss av avgjør om ”en person er moralsk ansvarlig for å ha gjort noe galt, eller om personen urettmessig har skadet

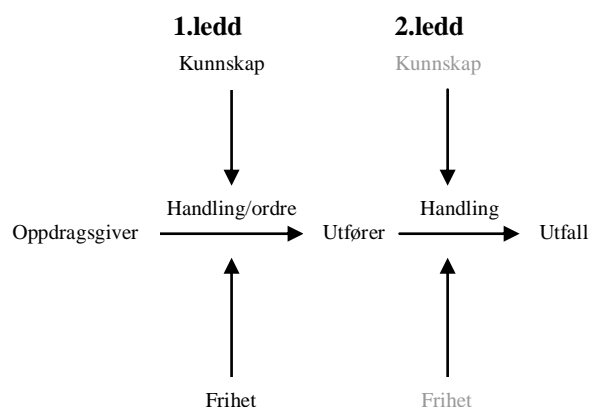
en eller flere andre personer” (Velasquez 2002, s 46). Teorien søker å gi retningslinjer for å avgjøre om en person er moralsk ansvarlig for en handling eller hendelse, som han eller hun med viten eller uaktsomhet har forårsaket. Forfatteren benytter seg av begrepet culpa. Culpa kan defineres som en grad av skyld hvor det er da snakk om uaktsomhet i motsetning til svik og forsett (Store Norske leksikon, 2009). Dette betyr at en person er moralsk ansvarlig dersom han eller hun handler med forsett, men også i noen tilfeller der personen i tilstrekkelig grad har handlet uaktsomt.

Det kan være vanskelig å vurdere om en handling er uaktsom eller ikke, og dette er årsaken til at Velasquez har satt opp noen vurderingskriteringer som man kan måle handlingen opp mot. En person er bare moralsk ansvarlig for de handlingene og de konsekvensene det fører til dersom:

- a) personen med kunnskap om, og frihet til, utfører en handling som er moralsk uriktig, eller*
- b) personen med kunnskap og frihet til, ikke utfører eller forhindrer å utføre, og som er moralsk uriktig for personen å ikke utføre eller forhindrer å utføre.*

(Velasquez, 2002)

Det er altså de to faktorene kunnskap og frihet som er avgjørende vurderingskriterier. Hvordan handlingen blir påvirket av den kunnskapen og den friheten man har, kan best beskrives ved hjelp av en modell.

Figur 5: Pil-modell utviklet i samtaler med Ims (2009)

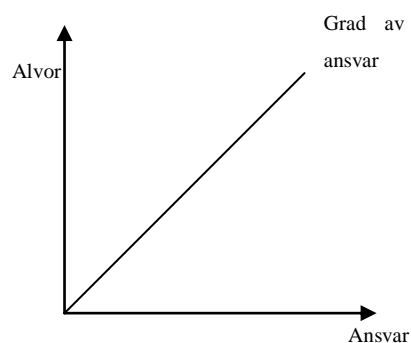
Oppdragsgiver er den som gir ordre om at handlingen skal gjennomføres av utføreren. Vi ser at oppdragsgiverens ordre er påvirket av den kunnskapen og friheten han eller hun har. Vurderingskriteriet blir å se om oppdragsgiveren har tilstrekkelig frihet og kunnskap. Videre vil også det moralske ansvaret til utføreren være påvirket av hvilken kunnskap og frihet han eller hun har om utfallet av handlingen. Vi ser at allerede her kan kunnskapen og friheten være begrenset. Kunnskapen kan være begrenset fordi utføreren har fått en ordre av oppdragsgiveren og dermed er det gjerne oppdragsgiveren som har mest kunnskap om hva som er målet med handlingen, samt hvilke konsekvenser den vil ha. Friheten kan begrenses fordi en ordre ofte kan oppfattes som tvingende, samt at det kan være en del av utføreren arbeidsbetingelser å utføre handlingen. Likevel må man være oppmerksom på at det ikke er alltid slike omstendigheter oppfattes som formildende. I modellen over er det tatt utgangspunkt i at vi har en oppdragsgiver og en utfører. Det endelige utfallet av en ordre kan i noen tilfeller gå gjennom betydelig flere ledd enn dette. Et eksempel på det kan være arbeideren som setter spaden i jorden ved en vannkraftutbygging. Arbeideren gjør dette etter en ordre fra sin byggeleder, som igjen har fått ordren fra ledelsen i entreprenørfirmaet. Entreprenørfirmaet har igjen fått i oppdraget om å starte utbyggingen fra det lokale vannkraftselskapet. Vannkraftselskapet gir dermed oppdraget til entreprenørfirmaet, og ledelsen formidler oppdraget videre til en byggeleder, som igjen gir oppdraget videre til den aktuelle arbeideren. Vi ser her at avgjørelsen om at arbeideren skal begynne å grave går gjennom mange ledd.

Resultatet kan være at graden av kunnskap og frihet reduseres ettersom ordren beveger seg gjennom flere ledd.

Velasquez sier at man kan bli holdt moralsk ansvarlig både for handlinger som man utfører, men også dersom man unngår å handle der man burde ha gjort det. Videre sier han at det er viktig å forstå akkurat når kunnskap og frihet kan føre til at en person fritas for ansvar, siden man noen ganger ikke kan fritas fra ansvaret selv om man har manglet frihet eller kunnskap. Et slikt tilfelle har vi der personen med vilje unnlater å søke informasjon om et gitt forhold, for å på denne måten flykte unna ansvaret. Man kan også holdes ansvarlig for en handling dersom man ikke har gjort det som må forventes for at man skal kunne få tilstrekkelig kunnskap i saker man vet er viktige.

Å mangle kunnskap eliminerer generelt sett det moralske ansvaret helt. En person kan ikke være ansvarlig for noe som er utenfor hans eller hennes kontroll, og dermed kan han eller hun heller ikke bli holdt moralsk ansvarlig. Å være skjødesløs eller bevisst unnlate å skaffe kunnskap om et forhold, er unntak fra dette prinsippet fordi slik mangel på kunnskap kan kontrolleres. Å mangle kunnskap om relevante moralske standarder kan generelt sett også sies å fjerne ansvaret fordi en person ikke er ansvarlig for å ikke møte de forpliktelsene som man ikke vet eksisterer. Dersom vi derimot selv har valgt å se bort i fra at slike standarder kan eksisterer, er vi ansvarlig for vår manglende kunnskap og for de negative konsekvensene dette kan få. Også mangel på frihet kan føre til at man er fritatt fra moralsk ansvar. Mangel på frihet kan være et resultat av enten indre eller ytre omstendigheter som gjør at en person er tvunget til å utføre en handling. Det samme er gjeldende dersom personen er tvunget til å la være å utføre en handling. Personen kan mangle tilstrekkelig frihet når makt, evne, mulighet eller ressurser til å handle er begrenset.

I tillegg til de to formildende omstendighetene (kunnskap og frihet) som fjerner en persons moralske ansvar for en ugjerning, er det flere formildende faktorer som kan redusere en persons moralske ansvar, avhengig av hvor alvorlige konsekvensene av handlingen er. Dette kan best illustreres ved hjelp av en modell:

Figur 6: Utviklet i samarbeid med Ims (2009)

Vi ser at jo alvorligere konsekvensene av en handling er, desto større ansvar har vi. De formildende faktorene som Velasquez (2002) nevner er 1) at en person er usikker på hva han eller hun skal gjøre, 2) at personen finner det vanskelig, selv om det ikke er umulig, å unngå å gjennomføre handlingen, og 3) at det er omstendigheter som minimerer, men ikke helt fjerner, en persons involvering i handlingen. Men likevel er det viktig å huske på at disse faktorene må ses i sammenheng med den fjerde faktoren; alvorlighetsgraden til konsekvensene av handlingen.

4 Analyse

Vi har nå fått presentert teorier i forhold til ansvar, personlig ansvar og moralsk ansvar. Caset vil i det videre bli vurdert opp mot disse teoriene i analysen som følger. Analysen min vil være teoridrevet og jeg vil derfor søke å analysere de ulike forskningsspørsmålene ved å vurdere dataene jeg har samlet inn i forbindelse med intervjuene opp mot den teorien jeg har benyttet meg av i det teoretiske rammeverket.

Med bakgrunn i intervjuene som er foretatt og rapportene jeg har studert, ønsker jeg i del 4.1 å si hvem de ulike intervjupersonene fra Statkraft, FIVAS, IRN og WCS anser for å være interessenter i vannkraftutbyggingen. Deretter vil jeg vurdere de nevnte interessentene opp mot interessenteorien som er presentert tidligere. Videre vil jeg i del 4.2 se på hvilke tiltak som er igangsatt av Statkraft og THPC. I del 4.3, 4.4 og 4.5 vil jeg benytte meg av Zsolnais modell om ”innfallsvinkler for å evaluere en handling”. I 4.3 undersøker jeg derfor Statkrafts egenoppfatning av ansvarsforholdet i vannkraftprosjektet i Laos. I del 4.4 ser jeg på andre interessenters oppfatning av Statkrafts ansvarsforhold i vannkraftprosjektet i Laos. Til slutt vil jeg i del 4.5 vil jeg foreta en objektiv vurdering av Statkrafts ansvar i vannkraftutbyggingen i Laos målt om mot ansvarsteori, teori om personlig ansvar og teori om moralsk ansvar.

4.1 Hvem er interessentene?

4.1.1 Uttalte interesser i Statkraft

Hvem anser du at er interessentene i vannkraftprosjektet i Laos?					
Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3	Intervjuperson 4	Intervjuperson 5	Intervjuperson 6
Laotiske myndigheter Thailandske kraftimportører	Laotiske myndigheter, Thailandske kraftimportører og forbrukere, Thailandsk investor, Norske eiere, aktører på utbyggings og rådgivningssiden, medier, befolkningen i Laos.	Eiere, myndighetene i Laos, lokalbefolkning, samarbeidspartnere i Laos, NGOs	Investorer og eiere, lokalbefolkning, lokale myndigheter, landsbyer, privat sektor i regionen, Laos som land, NGOs, vannkraftindustri, media, studenter, "vaktbiter"	Ikke svart direkte	Ikke svart direkte

Tabell 1: Oversikt over hvem intervjupersonene fra Statkraft anser for å være interesser

Det er interessant å finne ut hvem Statkraft selv definerer som interesser i vannkraftutbyggingen i Laos. Laotiske myndigheter var den interessenten som ble nevnt først av bortimot alle intervjupersonene i Statkraft. Laotiske myndigheter eier 60% av THPC, så de er opplagt en interessent det må tas hensyn til. Intervjuperson 2 trekker også frem at myndighetene tar del i en læringsprosess i arbeidet med planleggingen og byggingen av kraftverket, og at de får et stort økonomisk utbytte. Theun-Hinboun kraftverket gir også grunnlag for å bygge ut flere kraftverk i det samme området, med de positive og negative følgene det vil få.

Nest etter de laotiske myndighetene, ble interessentene fra Thailand nevnt som nummer to. Her snakket intervjupersonene fra Statkraft både om deleieren GMS Power Company som eier 20% av THPC, men også de Thailandske kjøperne av strømmen som produseres. Som vi vet eksporteres hele 95% av strømmen som blir produsert nå, og 85% av strømmen som produseres etter utbyggingen til Thailand. Ellers trekker intervjuperson 2 frem Statkraft som en interessent og aktører på utbyggings- og rådgivningssiden, og tilslutt "helt klart også befolkningen i Laos".

Også intervjuperson 3 trekker frem befolkningen i Laos som en interessent, og han mener også at de frivillige organisasjonene (NGOs) må regnes som interessenter. Intervjuperson 4 er den som trekker frem flest interessenter. Denne intervjupersonen deler interessentene inn i flere nivåer. På det øverste nivået plasseres eierne av THPC og de innbyggerne som direkte påvirkes av utbyggingen. På det neste nivået plasseres lokale myndighetsorganisasjoner, landsbyer som ligger litt lengre borte fra kraftverket, og det private næringslivet i regionen, siden kraftutbyggingen åpner for økonomisk utvikling og lokale investeringer. På det tredje nivået, det intervjupersonen kaller annenrangs interessenter, vi finner landet Laos for øvrig, med den samfunnsutviklingen som vil finne sted. Frivillige organisasjoner, øvrig vannkraftindustri, media, studenter - som kan skrive oppgaver om prosjektet, og vaktbikkjer i vannkraftprosjekter blir plassert på det nederste nivået.

4.1.2 Uttalte interessenter i FIVAS, IRN og WCS

Interessentene fra FIVAS, IRN og WCS ble spurt om hvordan de ville definere en interessent. Svarene jeg fikk var sammenfallende, og intervjupersonene var enige om at en interessent er de som er involvert i for eksempel et prosjekt, enten de er med å planlegge, gjennomføre eller på en eller annen måte blir berørt av prosjektet. Videre spurte jeg hvem de anser for å være interessenter i THPC sin vannkraftutbygging i Laos. Svarene var som følger:

Hvem anser du for å være interessentene i vannkraftprosjektet i Laos?		
Intervjuperson 7	Intervjuperson 8	Intervjuperson 9
<i>Alle som planlegger, samt finansinstitusjoner, sivilsamfunn og lokalsamfunn</i>	Myndighetene, lokalsamfunn, eiere.	Myndigheter, lokalsamfunn, eiere.

Tabell 2: oversikt over hvem FIVAS, IRN og WCS anser for å være interessenter.

I tabellen over er en oversikt over hvem intervjupersonene fra FIVAS, IRN og WCS anser for å være interessenter i Theun-Hinboun vannkraftprosjektet. Svarene jeg fikk var tilnærmet sammenfallende. Intervjupersonene er enige om at lokalsamfunnet er

interessent i vannkraftutbyggingen. Videre sier to av intervjupersonene at myndighetene og eierne også er interessenter. Den siste sier at sivilsamfunn, finansinstitusjoner og alle som planlegger også er interessenter.

De fleste av de interessentene som er blitt nevnt av intervjupersonene fra Statkraft, FIVAS, IRN og WCS faller innunder Crane og Matten sin definisjon, men unntak av noen av de interessentene som den ene intervjupersonen fra Statkraft definerer som annenrangs. Media og studenter som skrive oppgaver om prosjektet kan vel neppe sies å bli skadet av, eller å oppnå en fordel fra selskapet. Det er viktig å merke seg at verken representantene fra Statkraft eller FIVAS, IRN og WCS har nevnt miljø eller fremtidige generasjoner som interessenter i vannkraftutbyggingen i Theun-Hinboun vassdraget.

4.1.3 Klassifisering og vurdering av interessentene.

Interessentene som Statkraft, FIVAS, IRN og WCS trekker frem kan vurderes opp mot de kriteriene vi satt i teoridelen. Dette gjøres for å bedre forstå i hvilken grad disse interessentene er viktige å ta hensyn til for Statkraft og THPC. Det er klart at eierne av selskapet er en interessent som styret i et selskap må ta hensyn til. Hvis styret velger å ikke ta hensyn til eierne, er det en stor fare for at styret vil bli kastet av eierne, og derfor er de tvunget til å ta hensyn til eiernes interesser. Eierne i THPC må derfor anses for å være en ugjenkallelig interessent, noe som vil si at ledelsen vil ha et klart og umiddelbart mandat til å ta seg av og prioritere denne interessentens krav.

Den neste interessenten som intervjupersonene fra Statkraft fremhever er de laotiske myndighetene. Spørsmålet er om myndighetene i Laos har mulighet til ”å fremkalle de utfallene de selv ønsker” i vannkraftutbyggingen? Hvis man kan svare bekræftende på dette spørsmålet, må myndighetene i Laos anses å ha makt. Laos er en ettpartistat og myndighetene sitter med både lovgivende og utøvende makt. Dette er av vesentlig

betydning for THPC og hva de kan foreta seg i landet. Myndighetene kan i stor grad fremkalle de utfallene de selv ønsker, og man kan derfor slå fast at myndighetene har makt. Videre må man spørre seg om myndighetene også har legitimitet i vannkraftutbyggingen. Spørsmålet er om myndighetene i Laos sine krav eller innblanding anses å være ”ønsket, riktige, eller passende”. Myndighetene i Laos eier 60% av THPC og de er derfor i stor grad med å avgjøre hva som er ønsket, riktig og passende i selskapet. Dette gjør at vi kan si at myndighetene også har legitimitet. Det siste vi må spørre oss om er om kravet er presserende. Spørsmålet er om myndighetenes krav i vannkraftutbyggingen i Laos er noe som krever umiddelbar oppmerksomhet fra styret i THPC. Myndighetene eier som vi vet 60% av THPC, og de er derfor sterkt involvert i planleggingen av utbyggingen som eier. I tilfellet hvor myndighetene ikke hadde vært eier, måtte THPC fremdeles forholdt seg til dem i utbyggingen av Theun-Hinboun kraftverket. Vi kan dermed konkludere med at myndighetenes krav er noe som krever umiddelbar oppmerksomhet fra THPC. Vi kan med dette konkludere med at myndighetene i Laos er en ugjenkallelig interessant hvis krav må prioriteres.

Den neste interessenten som blir trukket frem er den thailandske kraftimportøren. Spørsmålet er om de har muligheten til å ”fremkalle de utfallene de selv ønsker”. Kraftimportøren fra Thailand kjøper på det nåværende tidspunkt 95% av kraften som produseres ved THPC kraftverket. Etter utvidelsen er planen at de skal kjøpe 85% av kraften som produseres. Siden man har én stor kjøper taler dette for at den thailandske importøren har mye makt. På den annen side er Thailand også avhengig av den kraften som Laos produserer, siden landet ikke produserer nok elektrisitet selv. Det at kraftsalget er inngått på langtidskontrakter bidrar også til å den thailandske importøren er bundet av de vilkårene som er avtalt, noe som igjen fører til mindre makt. Totalt sett kan man derfor si at den thailandske kraftimportørens makt er begrenset siden de ikke har muligheten til å ”fremkalle de utfallene de selv ønsker”. Videre må man spørre seg om den thailandske kraftimportøren har en legitim stilling i samfunnet eller om de kan ha et legitimt krav i bedriften slik at importørens krav eller innblanding blir ansett å være ”ønsket, riktige eller passende”. Som sagt importerer

thailerne 95% av kraften som produseres ved Theun-Hinboun kraftverket. Det vil si at de har krav på å få levert den kraften som de etter kontrakten betaler for. Det må bety si at dersom det er aspekter som har med kraftleveringen å gjøre, så må den thailandske importøren anses for å ha legitimitet. Det neste aspektet som må drøftes er attributtet presserende. Spørsmålet er om forholdet eller kravet er tidssensitivt av natur, og om forholdet eller kravet fra den thailandske kraftimportøren er viktig eller kritisk for THPC. Kraftleveringen til Thailand er helt avgjørende for THPC, da de ved stopp i produksjonen vil måtte regne med store tap. Sett i dette lyset vil kravet om kraftproduksjon være tidssensitivt. Videre må man stille spørsmål ved om kravet er viktig eller kritisk for THPC. Kraftimportøren selger kraften videre til sine kunder i Thailand, og kravet om å få levert kraft må dermed anses for å være viktig, om ikke kritisk. Dersom THPC ikke leverer kraft som avtalt, vil den thailandske kraftimportøren måtte finne andre kraftleverandører. På bakgrunn av vurderingene som er gjort må den thailandske kraftimportørens krav, når de kommer, være av typen som krever umiddelbar oppmerksomhet fra ledelsen i THPC. Vi kan med dette konkludere med at den thailandske kraftimportøren faller innunder kategori 6, og opptrer som en avhengig interessent. Det vil si at de er avhengige av andre for å få igjennom viljen sin. I vårt tilfelle er kraftimportøren bundet av en langtidskontrakt, og de er derfor avhengig av en samhandling med THPC for å få oppfylt avtalen.

Den neste interessenten som blir trukket frem som betydningsfull av intervjupersonene fra Statkraft, er lokalbefolkningen i Laos. Spørsmålet er om denne gruppen har muligheten til ”å fremkalle de utfallene de selv ønsker”. Lokalbefolkningen i Laos har i utgangspunktet ikke noen innvirkning på THPC i saker som angår kraftverktbyggingen. Vi vet at det er opprettet landsbyråd hvor landsbyboerne kan komme og klage dersom det skulle være noe de er misfornøyd med, men dette blir gjerne etter at avgjørelsene er tatt og planene gjennomført. Et alternativ er at innbyggerne kan benytte seg av media for å få belyst sakene som THPC jobber med, og dermed utøve makt på denne måten. En slik utøvelse av makt må likevel anses som problematisk i Laos, siden pressefriheten i landet er begrenset. I følge Reportere uten grenser (2007) ligger landet på 161.plass av i alt 169 land med

75 poeng (på en skala fra 0-150, hvor 0 er best) når det gjelder pressefrihet. Til sammenligning ligger Norge på 1.plass med 0,75 poeng. Dermed må vi konkludere med at innbyggerne i Laos ikke har makt når det gjelder utbyggingen av vannkraftverket. I de fleste land har innbyggerne makt som følge av de rettslige lovene og reglene som gjelder i det aktuelle landet. I følge FN Sambandet (2009) ligger Laos på 20. nederste plass når det gjelder sivile rettigheter. Noe som kan tyde på at beskyttelsen gjennom lovgivning ikke er så sterk heller. Vi må dermed konkludere med at innbyggerne ikke har noen reell makt i det direkte forholdet med THPC. Videre blir spørsmålet om innbyggerne har legitimitet når det gjelder kravene de stiller overfor THPC. Utbyggingen av Theun-Hinboun vassdraget får utvilsomt følger for innbyggerne i områdene rundt, og dette tilsier at innbyggerne har legitime krav i at THPC skal bidra til å redusere de negative følgene. Til slutt må man avgjøre om kravet til innbyggerne er presserende. I dette tilfellet vil forsinkelser blant ledelsen når det gjelder å bli oppmerksom på kravet eller forholdet være uakseptabelt for innbyggerne. De som i dag bor i dalføret som skal demmes ned vil være nødt til å få et nytt sted å bo før man starter arbeidet med neddemningen. Dette taler også for at kravet er kritisk. Å sende innbyggerne ut i den laotiske jungelen uten noe sted å bo, vil kunne være svært kritisk for dem. Dette gjør at vi kan konkludere med at innbyggernes krav er presserende. Totalt sett kan vi dermed si at innbyggerne må regnes for å være en avhengig interessent. Det vil si at innbyggerne er avhengig av andre for å få igjennom viljen sin i forhold til vannkraftutbyggingen, noe som tilsier at THPC med Statkraft i spissen bør være ekstra oppmerksomme på innbyggerne og deres krav i forhold til de følgene utbyggingen vil få.

Ingen av intervjupersonene nevnte miljø og fremtidige generasjoner som interessenter i vannkraftutbyggingen i Laos. Likevel blir dette trukket frem som viktige ting å ta hensyn til av både Jonas og Zsolnai. Verken miljøet eller fremtidige generasjoner har selv makt til å påvirke THPC siden dette er interessenter uten en egen stemme. Konsekvensene av at disse interessentene ikke blir tatt hensyn til, vil heller ikke være synlig før om relativt lang tid. Derimot må både miljøet og fremtidige generasjoner absolutt sies å ha en legitimitet i forhold til firmaet og samfunnet for øvrig. En

velfungerende natur og livsgrunnlag for fremtidige generasjoner må sies å være ”ønsket, riktig eller passende innen noen sosialt konstruerte systemer av normer, verdier, tro og definisjoner”. Når det gjelder hvor presserende fordringene mot THPC er, så må miljøspørsmålene sies å være viktige både i forhold til tid og kritiskhet for interessenten. Utbyggingen er planlagt å starte i disse dager, og det er derfor viktig at det legges planer for de konsekvensene den får for miljøet allerede nå. At det tas hensyn til miljøspørsmål er også kritisk siden følgene av utbyggingen kan være ikke-reversible negative konsekvenser. Også for fremtidige generasjoner vil ødeleggelser på miljøet kunne få negative følger. For eksempel kan miljøødeleggelser kunne føre til at fisken forsvinner for godt fra elven eller at vannet blir ubrukelig i forhold til de formålene det benyttes til i dag. Spørsmålet videre blir om fremtidige generasjoner har et presserende krav i forhold til tid og viktighet. Når det gjelder tid, så gjelder det samme argumentet som for miljøet. Fordi utbyggingen er i ferd med å settes i gang nå, så blir det for sent å utbedre ikke-reversible følger av denne senere. Fremtidige generasjoners krav er derfor presserende i forhold til tid. Når det gjelder viktighet er fremtidige generasjoner helt avhengig av at det er mulig å leve i området rundt Theun-Hinboun vassdraget, og dette er årsaken til at fremtidige generasjoner må anses for å ha et legitimt krav i THPC. Både miljøet og fremtidige generasjoner må dermed anses for å være avhengige interessenter, da de er avhengig av ”andre når det gjelder makten som er nødvendig for at de skal få igjennom viljen sin”. Rollen til ”andre” er det FIVAS, IRN og WCS som har tatt i Theun-Hinboun utbyggingen, og dette er kanskje årsaken til at de glemmer å nevne disse interessentene under intervjuene.

Vi har nå funnet ut hvilke interessenter som er relevante i Theun-Hinboun utbyggingen, og det er dermed interessant å se på hvilket ansvar Statkraft selv, og andre interessenter mener at Statkraft har i vannkraftutbyggingen i Laos. Men først er det nyttig å se på hvilke tiltak som er igangsatt av THPC og Statkraft for å bøte på de negative følgene som vannkraftutvidelsen vil føre med seg.

4.2 Hvordan møter Statkraft utfordringene med konkrete tiltak?

For å svare på underproblemstilling 4.2 er det nødvendig å undersøke hvilke konkrete tiltak som er igangsatt eller planlagt for områdene rundt vannkraftverket. Disse vurderingene vil bli målt opp mot det teoretiske rammeverket som vi har presentert tidligere. Spørsmålet er hvilke konkrete tiltak THPC og Statkraft har planlagt og igangsatt for å bøte på de konsekvensene som kraftutbyggingen forårsaker. Det er laget en omfattende liste over hva som må gjøres i de forskjellige områdene, både i forhold til mennesker og natur. Tiltakene er mer omfattende for de landsbyene som ligger nærmest kraftverket og som derfor blir hardest rammet.

Det første som THPC legger vekt på er å fastsette en grunnlinje for hvordan innbyggerne i Laos har det nå før utvidelsen av vannkraftverket starter. At det ikke var etablert en grunnlinje før man bygget vannkraftverket i utgangspunktet, gjorde at det var vanskelig å si eksakt hvor mye bedre eller verre folk hadde fått det. Når THPC nå fastsetter denne grunnlinjen før utvidelsen av kraftverket vil det være lettere å måle virkningene i ettertid. Målet til Statkraft er at innbyggerne skal ha det litt bedre etter utbyggingen i forhold til hvordan de hadde det før (Intervjuperson 1, 2008). Det er også satt inntektsmål for innbyggerne, og målet er at inntekten skal øke med en viss prosent over tid. Det er et poeng at dette skal overvåkes, slik at man kan se om utviklingen er robust. Intervjuperson 5 sier at man skal overvåke utviklingen i forhold til grunnlinjen i alle fall i 5-7 år eller så lang tid som det vil ta før samfunnet stabiliserer seg igjen. Det er også opprettet en komité i hver landsby som folk kan henvende seg til dersom de har klager. Komiteen består av representanter fra landbygden og myndighetspersoner. Dette er i følge intervjuperson 5 mennesker som landsbybeboerne har tillit til, og som de tør å henvende seg til.

De avbøtende tiltakene går i hovedsak ut på å erstatte hus og landområder som må eksproprieres, utbedre vann og sanitærforhold, starte opp eller bedre helsetilbud, starte opp eller bedre utdanningstilbud, og å gi støtte til mat i perioden før erstatningsjordbruket og andre proteinkilder er klare. Intervjuperson 5 (2008) er veldig klar på at de i hovedsak ikke ønsker å kompensere for tapene med kontanter. I stedet ønsker THPC å erstatte det tapte med en liknende gjenstand eller eiendom. Dette fordi THPC etter å ha snakket med kvinnene i landsbyene har fått inntrykk av at det er slik de ønsker det. Mennene ønsker gjerne kontantoppgjør. Fordelen ved kontantoppgjør er at laotene selv bestemmer hva de ønsker å bruke erstatningen til. Dette er fornuftig siden det er de selv som vet hva de har behov for. På den annen side kan det være problematisk å fastlå hvor stor erstatningssummen skal være, siden kjøp og salg av land ikke er spesielt utbredt på landsbygden i Laos og det derfor er vanskelig å fastsette en markedspris. Dermed kan land for land erstatning være mer riktig. Et annet aspekt er at det i følge intervjuperson 5 er rimelig stor fare for at pengene ved kontantoppgjør blir brukt på forbruksvarer og/eller alkohol. På denne måten vil den som får erstatningen komme dårligere ut på sikt, i og med at de bruker pengene på varer som ikke vil gi avkastning i fremtiden. Samme intervjuperson sier at kvinnene i Laos generelt sett heller ønsker nye husdyr eller en ny åkerlapp hvor de kan dyrke ris og grønnsaker til eget forbruk. Dette vil være en løsning som er bærekraftig, men også denne løsningen kan skape problemer. Det er blitt påpekt at åkerlappene som blir gitt i erstatning for de som blir ekspropriert ofte ligger langt unna der menneskene bor, og det kan dessuten være fare for at jorden ikke er like fruktbar som den man flyttet fra. Dersom man får erstattet husdyr, er man avhengig av at det finnes beiteområder eller annet dyrefôr til disse. Likevel vil nok en land for land løsning være mer bærekraftig enn en kontantoppgjørsløsning, siden man ikke har det samme systemet med kjøp og salg av land i Laos, som man har i Norge.

Når det gjelder flyttingen av menneskene som bor i områdene som skal demmes ned, eller som må flyttes av andre årsaker på grunn av utbyggingen, sier intervjuperson 1 (2008) at det er ”viktig at folk føler seg bra behandlet. Man kan ikke flytte folk fra fattigdom til fattigdom. Man må flytte dem til noe som er litt bedre”. Selv om

tiltakene er gjennomførbare, og flyttingen i teorien skal føre til at menneskene får det bedre, påpeker samme intervjuperson at det er flere aspekter ved å flytte folk, som man i første omgang ikke tenkte på. Et eksempel han gir er at THPC kanskje må flytte noen som har vært regnet som fattige. Siden målet er at disse skal få det bedre enn de hadde det, kan man havne i en situasjon hvor de som opprinnelige var fattige blir rikere enn de som opprinnelig var rike. Når de som flytter inn plutselig blir rikere enn dem som opprinnelig ble regnet som rike, kan dette føre til misnøye, noe som igjen fører til at de som nå relativt sett er blitt fattigere også ønsker å bli kompensert. Andre virkninger som kan være uheldige er at man gjerne rykker opp i sosiale samfunn som fungerer bra og plasserer menneskene et sted hvor de ikke passer inn kulturelt, eller hvor de må tilpasse seg en ny kultur. THPC forsøker å unngå dette ved at innbyggerne får tilbud om å flytte alene, som familie, som etnisk gruppe eller som landsby. Hvem som bestemmer om hele landsbyen skal flyttes sammen eller om enkeltfamilier skal flyttes for seg, er uvisst.

Av andre avbøtende tiltak som er planlagt, er det spesielt overvåkning av elven som er viktig. THPC har satt i gang erosjonssikring noen steder langs elven, men siden dette ikke er mulig å få til alle steder, er de villige til å vente og se hvordan elveløpet til slutt utvikler seg (Intervjuperson 3, 2008). Dette kan være risikabelt siden man ikke vet utfallet av å la naturen gå sin gang. Vannkvaliteten er et annet viktig aspekt, og THPC er klar over at denne er blitt forringet som følge av vannkraftverket. Når det gjelder forurensningen av elven sier intervjuperson 5 (2008) at man har begynt å bore brønner til innbyggerne som blir berørt. En følge av utvidelsesprosjektet er som vi vet at et område på oppsiden av kraftverket skal demmes ned. For å unngå forråtnelse i vannet skal THPC hugge ned skogen i dette området før det demmes opp. Forråtnelse av vegetasjon under vann kan føre til at vannkvaliteten blir enda dårligere enn den er i dag, og dette vil selvfølgelig være alvorlig siden menneskene som bor langs elven bruker den både til kroppsvask, klesvask og drikkevann.

Statkraft har også gjennomført en vurdering av Theun-Hinboun utvidelsesprosjekt (THXP) ved hjelp av International Hydropower Association (IHA) vurderingsskjema (intervjuperson 5, 2008). IHA vurderingsskjemaet søker å vurdere bærekraftigheten av vannkraftprosjekter. FIVAS og IRN synes ikke det er et bra verktøy å bruke, men Statkraft mener at det er det beste man har. Vurderingskortet gir poeng etter hvor godt selskapet ligger an innen 20 ulike temaer knyttet til vannkraftutbygging. I følge intervjuperson 1 defineres et prosjekt som godt hvis det har score over 60, og THXP har en score på 80-85 poeng. Poengsummen er nesten så høy at intervjuperson 5 lurer på om den kan være riktig, og intervjuperson 3 sier at Statkraft skal få en tredjepart til å vurdere prosjektet ut fra disse vurderingskriteriene. Intervjuperson 5 innrømmer at Statkraft ikke har brukt lang tid på å fylle ut vurderingsskjemaet, men likevel kan det være et nyttig verktøy for å se hvor skoen trykker i THXP. Utbyggingen scorer lavt på forhold som gjelder vannkvalitet, miljø og sosiale aspekter, og høyere på faktorer som økonomi og grad av samfunnsstøtte. Det kan være farlig å støtte seg for mye til resultatene av vurderingsskjemaet, siden blant annet vurderingen av hvor stor støtte man har i lokalsamfunnet kan bli veldig subjektiv.

THPC har, som vi ser, planlagt mange tiltak når det gjelder å avbøte for de følgene man har sett, og som man ser vil komme. Man kan derfor spørre seg om disse konsekvensene fører til bærekraftighet i forhold til de naturressursene som blir ødelagt. Statkraft er klar over at de har et ansvar her og intervjuperson 1 (2008) sier at ”siktemålet nå er å bygge ut slik at det blir minst mulig skadelig. Men ser man på alternativet som er kullkraft, så er vannkraft bra sett i et miljømessig perspektiv. Selvfølgelig, noe innvirkning vil det jo bli uansett; - selv et solcellepanel kaster jo skygge”.

4.2.1 Andre organisasjoners kunnskap om avbøtende tiltak?

Intervjupersonene fra FIVAS, IRN og WCS ble spurt om de visste hvilke tiltak Statkraft og THPC har satt i gang for å redusere følgene av de miljømessige og sosiale konsekvensene.

Hvilke tiltak er satt i gang i forhold til miljømessige og sosiale konsekvenser?		
Intervjuperson 7	Intervjuperson 8	Intervjuperson 9
Brønnboring, tørketidsproduksjon av ris, innføring av nye grønnsaker, fiskeoppdrett, og bygging av broer er planlagt.	THPC har laget en "resettlement action plan". Men jeg mener at denne kun gir direkte kompensasjon for faste eiendeler, og at man ikke forplikter seg til å kompensere med land for land. Mener derfor at mange vil ende opp med en pengesum i stedet for et sted å bo.	Har ikke sett så nøye på dette, men organisasjonen jeg jobber i har vært med å finne løsninger på noen problemer i tilknytning til naturreservatet i området.

Tabell 12: Kunnskap om Statkrafts avbøtende tiltak.

Vi ser at intervjupersonene fra FIVAS, IRN og WCS erkjenner at det er planlagt tiltak for å avbøte på negative sosiale og miljømessige konsekvenser. Intervjuperson 8 er redd for at innbyggerne skal ende opp med "en pengesum istedenfor et sted å bo". Dette er, som vi har sett over, noe Statkraft ønsker å unngå. Intervjupersonene sier likevel at det ikke gjøres nok i forhold til vannkraftutbyggingen noe som kommer sterkere frem i det neste spørsmålet som ble stilt. Her ble intervjupersonene bedt om å evaluere Theun-Hinboun utbyggingen som helhet. Svarene var som følger:

Hvordan vil du evaluere del I av prosjektet som helhet?		
Intervjuperson 7	Intervjuperson 8	Intervjuperson 9
En katastrofe for de som bor i området. Man har ikke klart å gjenopprette livsgrunnlaget på de 10 årene som har gått. Manglende kompensasjon, dårlig drikkevann etc.	Prosjektet har vært en økonomisk suksess, men en katastrofe for 30.000 mennesker.	Økonomisk suksess, men mer må gjøres i forhold til sosiale og miljømessige aspekter.

Tabell 13: Evaluering av prosjektet som helhet.

Intervjupersonene ble bedt om å evaluere negative og positive effekter av vannkraftutbyggingen som helhet. Intervjupersonene er enige om at prosjektet har vært en økonomisk suksess, men de trekker frem at følgene for lokalbefolkningen har vært store. To av intervjupersonene bruker til og med uttrykket katastrofe, mens den siste nøyer seg med å si at det er mye som må utbedres. Vi ser at alle de tre intervjupersonene vet at det er igangsatt eller planlagt avbøtende tiltak av ulik grad, men at de i varierende grad er fornøyd med tiltakene som er igangsatt. En av intervjupersonene sier at selv om Statkraft har et godt renommé i Norge, så viser prosjektet i Laos en helt annen virkelighet. Den siste reklamekampanjen til Statkraft, så er slagordet, at *vi kan se lyst på fremtiden*. ”Ser man på Laos, er det ganske vanskelig for lokalbefolkningen å se lyst på fremtiden. Der blir situasjonen bare verre og verre” (intervjuperson 7, 2008).

4.3 Statkrafts egenopplevde ansvar

For å svare på underproblemstilling 4.3) om hvor langt Statkraft selv mener at deres sitt etiske ansvar går, vil det være hensiktsmessig å se hva intervjupersonene i Statkraft trekker frem når det gjelder formålet med Statkrafts eierskap i THPC (4.3.1). Videre ser jeg på hvilke positive og negative virkninger intervjupersonene fra

Statkraft trekker frem i forbindelse med vannkraftutbyggingen (4.3.2). Til slutt vil jeg se på hva intervjupersonene fra Statkraft svarte da de ble spurt om hvilket ansvar de selv mener at Statkraft har i forbindelse med vannkraftutbyggingen (4.3.3).

4.3.1 Formålet med Statkrafts eierskap i THPC

Intervjupersonene ble spurt om hva de trodde formålet med Statkrafts eierskap i THPC er.

Hva vet du om formålet med Statkrafts eierskap i Laos?					
Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3	Intervjuperson 4	Intervjuperson 5	Intervjuperson 6
Kombinasjon av å bruke norsk vannkraftekspertise i utlandet (Laos), og å bidra til utvikling.	Det er et enormt utbygget potensial for vannkraft rundt om i verden, og mest i emerging markets. Et annet formål kan være behov for strøm og at vannkraft er positivt i forhold til klimaspørsmål.	Både kommersielt og som utviklings-samarbeid. Statkraft gikk inn etter ønske fra departementet og samtaler mellom laotiske og norske myndigheter.	Statkraft er et kommersielt selskap og søker derfor å få profitt på investeringene sine, men har også forpliktelser i fht ren energi, akseptabel helse og sikkerhetsstandard, og bærekraftighet i forhold til miljømessige og sosiale standarder.	Svarer ikke direkte på spørsmålet.	Svarer ikke direkte på spørsmålet.

Tabell 3: formålet med Statkrafts eierskap i Laos.

Vi ser at bare to av fire intervjupersoner som svarte på dette spørsmålet hevder at en kommersiell interesse ligger bak eierskapet i det laotiske selskapet. Dette til tross for at Statkraft i følge stortingsproposisjon nr 53 (2003-2004) sier at ”Statkraft skal være et kommersielt foretak som konkurrerer på like vilkår med andre kraftprodusenter”. De to intervjupersonene som ikke sier at Statkraft er involvert av kommersielle årsaker, sier at selskapet kan bidra til utvikling ved å bruke norsk vannkraftekspertise i landet. Også intervjuperson 3 og 4 sier at utviklingssamarbeid er et moment i eierskapet. Intervjuperson 2 trekker også frem at vannkraft også er positivt i forhold til klimaspørsmål.

4.3.2 Positive og negative virkninger av vannkraftutbyggingen

Statkraft har gjennom sitt engasjement i THPC bygget et vannkraftverk mellom elvene Theun og Hinboun i Laos. Prosjektet må sies å ha hatt både positive og negative følger for Laos. Likevel er ikke interessentene fra FIVAS, IRN og WCS helt enige med Statkraft og THPC når det gjelder omfanget av de positive og negative følgene. Dette er årsaken til at det er interessant å se på hvilke positive og negative effekter Statkraft selv mener at Theun-Hinboun utbyggingen og utvidelsen gir.

Hvilke positive effekter vil du trekke ut av prosjektet?					
Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3	Intervjuperson 4	Intervjuperson 5	Intervjuperson 6
Myndighetene i Laos vil få økt finansielt utbytte. Myndighetene får frihet på budsjettet til å utvikle samfunnet den veien de vil. Skatteinntekter, royaltynntekter og utbytte. Overtar kraftverket i 2037 tilnærmet gratis. Skaper arbeidsplasser. Vannkraft er fornybar ressurs.	Primært lønnsomhet, men også positive sideeffekter. Interessant rent kommersielt. Totalt sett er prosjektet ansett for å være vellykket både kommersielt sett og for Laos.	Prosjektet har satt fart på utviklingen i samfunnet i Laos. Produserer kraft som det er behov for. Kraften selges til Thailand, men inntektene tilfaller det laotiske samfunnet. Dette har bidratt til å øke nasjonalproduktet og til å sette fart i den økonomiske utviklingen i Laos.	Prosjektet har vært en økonomisk og teknisk suksess. Ved å være det første "bygge-eie-drive-overføre" kraftverket i Laos, har det satt en god standard for hvordan fremtidige prosjekter bør være.	Ikke svart direkte	Statkraft har vært klare på at de skal vise seg, hjelpe til og profilere seg der det var nødvendig. Selskapet har bygget marked for landsbyen ved siden av kraftverket, lagt inn elektrisitet til en landsby og bygget en skole i en annen landsby.

Tabell 4: Positive effekter av vannkraftutbyggingen.

Intervjuperson 3 trekker frem at den mest positive effekten med vannkraftprosjektet, er at det "setter fart på utviklingen i samfunnet i Laos". Men man kan stille spørsmål ved hvilke deler av samfunnet i Laos man egentlig utvikler, for en annen intervjuperson sier at han ikke kan se store forskjeller når det gjelder utvikling hos bøndene som bor i området rundt vannkraftverket. Likevel påpeker intervjuperson 1 at myndighetene får "frihet på budsjettet til å utvikle samfunnet den veien de vil". Forhåpentligvis fører de økte inntektene til en positiv utvikling av samfunnet i Laos som helhet. Men hva pengene brukes til sier intervjupersonene fra Statkraft at de ikke kan blande seg inn i, selv om de opererer i et land som er kjent for å ha betydelig mer korrupsjon enn man har i Norge. Man har dermed ingen garantier for at ikke

regjeringsmedlemmene sitter igjen med store summer selv. Som medeier har Statkraft likevel ingen rett til å blande seg inn i hvordan de andre eierne bruker inntektene fra kraftverket, da bør saken tas opp på et høyere plan. Men dette blir en helt annen diskusjon som vi ikke skal gå inn på her. Ser man på positive aspekter igjen, trekker intervjuperson 1 frem at vannkraft er en fornybar ressurs, og videre sier denne intervjupersonen at ”ser man på alternativet som er kullkraft, så er vannkraft bra sett i et miljømessig perspektiv”.

Laos er et land som i stor grad er dekket av skog, men i følge FN Sambandet (2008) er det et stort problem at landet blir avskoget. En av årsakene til dette er at innbyggerne er fattige og derfor stjeler skog for å selge den på det svarte markedet (intervjuperson 6, 2008). I tillegg brukes tømmer i stor grad som brensel og for å lage mat. Sett i dette lyset kan kraftutbyggingen ha positive virkninger for landsbyboerne og for landet som helhet. Dersom landsbyene blir selvforsynt med strøm, slipper landsbyboerne å stjele skog for å bruke det til brensel, og dermed kan man redusere avskogingen. På den annen side kan det at fiskebestanden i elven blir redusert, og at andre matkilder som grønnsakshager og risåkre blir ødelagt, føre til at landsbyboerne fortsetter å stjele skog for å sikre seg inntekt til å kjøpe nødvendig mat. Dermed har man ikke noen garanti for at man klarer å stoppe avskogningen til tross for at landsbyene får tilgang til elektrisitet. Man kan også spørre seg om det er mulig å gjennomføre elektrifisering av de landsbyene man har sagt at man skal elektrifisere. THPC har så vidt startet arbeidet med elektrifiseringen, og har hittil bare gitt strømtilførsel til én av landsbyene. Om dette arbeidet vil fortsette er usikkert, særlig siden 95% av strømmen selges på langtidskontrakt til Thailand nå, og 85% etter utvidelsen (intervjuperson 1, 2008). Spørsmålet blir dermed om 5% av produksjonen, eller 15% etter utvidelsen, er tilstrekkelig til å forsyne landsbyene og landet forøvrig med strøm.

Økt tilbud om grunnskoleutdanning er en annen positiv følge av vannkraftverket i Theun-Hinboun i følge intervjuperson 6. Statkraft har på eget initiativ bygget en skole

i nærheten av kraftverket, og dette kan føre til at enda flere barn går på skolen. I følge FNs tusenårsmaal (2000) er ”utdanning (...) kanskje den viktigste langsiktige investeringen man kan gjøre for et land”. I Laos går 83,7 % av barna på skole, likevel er tallet på de som fullfører grunnskolen på bare 62%. I 2003 var tallet på analfabetisme i landet som helhet på 32,7% (FN Sambandet, 2008). FN hevder at ”å utdanne et barn er en investering i framtida, både for individ og samfunn” (FN, 2007). En annen positiv virkning med utdanning er at det kan føre til mer kunnskap om miljø, og miljøutfordringer som landet står overfor. Intervjuperson 6 trekker frem at kraftverket gir jobb til mennesker i landsbyene rundt, og at dette kan være med på å gi dem inntekt slik at de slipper å stjele skog for å selge på det svarte markedet. Likevel påpeker denne intervjupersonen at det å gi landsbyboerne jobb også kan gi negative konsekvenser på lang sikt. Når arbeiderne blir vant til å få lønn endrer de gjerne vaner og levemønster. Dersom man senere mister denne inntekten vil det være vanskelig å returnere til det livet man hadde før man fikk denne inntekten. Intervjupersonen sier at det hovedsaklig er i byggeperioden at man trenger mange arbeidere, etter dette er det bare ca 100 som har fast jobb på kraftverket. Det at mange mennesker da har vært vant til å få lønn en periode, for så at de plutselig mister denne inntekten, kan føre til at de synes det er vanskelig å reversere forbruket som de har blitt vant til. Dette kan igjen føre til at de begynner å stjele skog igjen for å kompensere for den bortfalte lønnen.

Intervjupersonene ble spurt om hvilke negative følger de så i forhold til byggingen av kraftverket. Svarene var som følger:

Hvilke negative effekter vil du trekke ut av prosjektet?					
Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3	Intervjuperson 4	Intervjuperson 5	Intervjuperson 6
Folk må flyttes, men det gjør de jo likevel siden de driver svedjebruk. Men det beste er jo hvis de får bestemme selv.	Miljømessige konsekvenser og konsekvenser for lokalbefolkningen.	Større flommer som særlig vil ramme menneskene som bor nedstrøms. Dette fører også til erosjon som medfører litt mer sand og litt mer møkkete vannkvalitet, som igjen går utover naturlig fiske i elven.	Det at man ikke laget en baseline før man startet utbyggingen, har gjort det vanskelig å nå de sosiale og miljømessige målene for disse områdene. I utvidelsesprosjektet er man klar over problemstillingen, og man ønsker å oppnå en bærekraftig utvikling.	Et veldig stort problem er flom nedstrøms, og dette vil bli litt verre nå, men bidraget fra kraftverket i forhold til bidraget fra regntiden er ikke stort. Elveløpet vil bli større på sikt på grunn av erosjon. Vannkvaliteten blir dårligere, og dette er svært alvorlig.	Alle kraftutbygginger har negative effekter. Kraftverket har ført til erosjon av jord, men mesteparten av dette skjer under flom. Ellers kan det at mange mennesker er i arbeid være negativt dersom de ikke får fortsette å jobbe. Å være vant til mye penger, for så å miste denne inntekten kan det være negativt.

Tabell 5: Negative effekter av vannkraftutbyggingen.

Utbyggingen og de økte vannmassene i elven har ført til at flommene i regntiden blir enda mer ødeleggende, selv om Statkraft sier at kraftverket ikke gjør at vannmengden i flomperioden øker med mer enn 10 % (intervjuperson 3, 2008). Mer sand i elven som følge av erosjon gjør at vannet blir mer grumsete. Dette har stor betydning for de som bor langs elven siden de bruker vannet til stort sett alt i fra drikkevann til klesvask, eller som intervjuperson 5 (2008) sier ”elven dekker alle behovene dine, og derfor blir det trøblete at man gjør noe med den”. En annen ting denne intervjupersonen trekker frem som en utfordring, er at fiskebestanden blir berørt som følge av erosjon og flom. Intervjupersonen sier likevel at man har veldig små utfordringer når det gjelder andre miljøvirkninger i forhold til biologisk mangfold og tap av arter (intervjuperson 5, 2008). Likevel er følgene som vil komme alvorlige nok. Når fiskebestanden reduseres, blir også en viktig proteinkilde for de som bor langs elven rammet, selv om intervjuperson 6 (2008) sier at landsbybeboerne også spiser høns, gris, og rotter, og at dette også er proteinkilder. En redusert fiskebestand kan likevel føre til problemer i og med at det kan skape forandringer i økosystemet i elven. Økt flom og mer sand i vannet fører også til at risplantene råtner, noe som kan

føre til økt forurensning og at avlingene blir ødelagt. I enkelte tilfeller har grønnsakshager langs elvebredden blitt dratt ut i elven, noe som igjen går utover mattilførselen til de lokale innbyggerne.

Ingen av intervjupersonene legger skjul på at kraftutbyggingen har hatt, og vil komme til å få store konsekvenser både for naturen og for menneskene som bor i området. Dersom fisken forsvinner og jordbruksavlingene blir ødelagt, kan dette føre til at det ikke finnes livsgrunnlag for fremtidige generasjoner til å bosette seg i dette området. For å unngå dette er det derfor viktig at det blir satt i gang tiltak for å stoppe på denne utviklingen. Siden virkningene er en direkte konsekvens av vannkraftutbyggingen til THPC, taler dette for at THPC og Statkraft har et ansvar når det gjelder å rette opp i disse problemene. Dette er også noe Statkraft erkjenner, og det vil forhåpentligvis vil bli tatt mer hensyn til i utvidelsen av kraftverket. Intervjuperson 1 uttaler at ”siktemålet nå er å bygge ut slik at det blir minst mulig skadelig. Ser man på alternativet som er kullkraft, så er vannkraft bra sett i et miljømessig perspektiv. Selvfølgelig, noe innvirkning vil det jo bli uansett; - selv et solcellepanel kaster jo skygge”. Intervjupersonen peker på et viktig aspekt her, nemlig at alternativene til vannkraftverket også kan ha negative konsekvenser i dette området.

4.3.3 Statkrafts ansvar i vannkraftutbyggingen

Intervjupersonene fra Statkraft ble bedt om å si hvilket ansvar de anser at Statkraft har overfor de som blir rammet av vannkraftutbyggingen i Theun-Hinboun.

Hvilket ansvar anser du at Statkraft har overfor de som blir rammet av prosjektet?					
Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3	Intervjuperson 4	Intervjuperson 5	Intervjuperson 6
Vi har et ansvar for at det blir lagt en plan og et program slik at innbyggerne rundt kraftverket kommer bedre ut av det nå enn før. Det er THPC som har ansvaret for å flytte folk, men Statkraft er svært interessert i at dette gjøres ordentlig.	Svarer ikke direkte på spørsmålet, men sier at det er viktig å huske på at SK ikke har majoritet her. Kan ikke overstyre myndighetene i Laos. Det er lettere å gjennomføre ting der man har aksjemajoritet, og også lettere å styre pengestrømmene fremfor å nærmest insinuere til samarbeidspartnere at man har mistillit.	Lang tenkepause. ja vi har et stort ansvar... Men altså, det er jo THPC som har ansvaret da, og vi gjennom THPC. Både vi og THPC har et stort ansvar i forhold til hvordan det går med lokalbefolkningen, og for å sørge for at vi gjennomfører de planene som er godkjent av myndighetene og som sånn sett er en del av konsesjonen.	Statkraft er en eier og vil overse implementeringen og driftingen av prosjektet i samsvar med gjeldende bestemmelser. Spesifikt er selskapet involvert i overvåkningen av kvaliteten på den tekniske planleggingen, samt helse-, sikkerhets-, og sosiale aspekter. I tillegg vil man overvåke sosiale programmer for å sikre at disse samsvarer med Statkrafts krav.	Svarer ikke direkte på spørsmålet.	Svarer ikke direkte på spørsmålet.

Tabell 6: Oversikt over hvilket ansvar intervjupersonene i Statkraft mener selskapet har ansvar for.

Av de fire intervjupersonene som svarer på dette spørsmålet, er det tre av dem som påpeker at det er THPC som har hovedansvaret i vannkraftutbyggingen. Intervjuperson 2 påpeker at Statkraft ikke har majoritet i selskapet, og at de derfor ikke har mulighet til å overstyre de Laotiske myndighetene og den thailandske eieren. Likevel er det ingen av intervjupersonene som vil fraskrive seg ansvaret helt. Intervjuperson 1 uttrykker at ”Vi har et ansvar for at det blir lagt en plan og et program slik at innbyggerne rundt kraftverket kommer bedre ut av det nå enn før”. Samme intervjuperson uttaler også at Statkraft har en interesse for at flyttingen av mennesker gjøres ordentlig, og at de også signaliserer dette til de andre eierne i THPC. Denne intervjupersonen sier også at Statkraft får gjennomslag for det de synes er viktig når de har signalisert det tidlig nok til de andre eierne. På spørsmål om intervjuperson 3 har merket noen forskjell når det gjelder kulturen i Laos og Norge, svarer han at det definitivt er det. Et område han spesielt trekker frem er miljø. Han sier at man har mye mer fokus på miljø i Norge enn man har i Laos, og videre at ”akkurat når det gjelder miljøeffektene og kanskje opp mot byggingen som starter nå

snart, så mangler det kanskje noe” (intervjuperson 3, 2008). I følge intervjuperson 1 er eierne opptatt av å være enige, men problemstillinger som gjelder miljø og menneskelige aspekter er ”mye høyere opp i pannebrasken” for Statkraft (intervjuperson 1, 2008). Statkraft sier selv at de legger vekt på helse, miljø og sikkerhetsspørsmål i vannkraftprosjektet i Laos, og at de stiller krav om at ingen av leverandørene driver med barnearbeid. Intervjuperson 1 sier videre at det selvfølgelig blir noen utfordringer siden man opererer i en helt annen kultur, men han ikke tror forholdene ved kraftverket blir noe bedre om Statkraft ikke hadde vært inne som eier.

4.4 Andre interessenters oppfattelse av Statkrafts ansvar.

Vi har nå sett på hvordan Statkraft ser på sitt ansvar i Theun-Hinboun prosjektet, men det er også svært interessant å se på hvilket syn andre interessenter har på denne vannkraftutbyggingen. Intervjupersonene fra Foreningen for internasjonale vannstudier (FIVAS), International Rivers Network (IRN) og Wildlife Conservation Society (WCS) ble stilt de samme spørsmålene som intervjupersonene fra Statkraft, men svarene var ikke alltid sammenfallende. For å kunne besvare underproblemstilling 4.4 hvor langt andre interessenter mener at THPC og Statkraft sitt etiske ansvar går, vil det være nyttig å se på tre aspekter; For det første vil jeg se på hva intervjupersonene tror er formålet med Statkrafts eierskap i Laos (4.4.1). Deretter vil jeg se på hvilke positive og negative virkninger intervjupersonene mener vannkraftutbyggingen har hatt og vil få (4.4.2). Tilslutt vil jeg se på svarene som intervjupersonene har gitt når det gjelder hvilket ansvar de mener at Statkraft har (4.4.3).

4.4.1 Formålet med Statkrafts eierskap i Laos

Hva vet du om formålet med Statkrafts eierskap i Laos?		
Intervjuperson 7	Intervjuperson 8	Intervjuperson 9
Jeg kjenner ikke til noe med eierskapet, så det må du nesten spørre Statkraft om.	Rent kommersielt. Dette har Statkraft demonstrert ved at de ikke er interessert i noe videre utvikling i Laos.	Jeg vet ikke så mye om dette, men jeg tror det er rent kommersielt.

Tabell 7: Formålet med Statkrafts eierskap i Laos.

To av de tre intervjupersonene sier at de tror bakgrunnen for Statkrafts eierskap er rent kommersielt. Det er verdt å legge merke til at ingen av de tre intervjupersonene nevner utviklingssamarbeid som et mulig formål, selv om Norad var med å finansiere forundersøkelsene til vannkraftverket og to av intervjupersonene fra Statkraft nevner dette.

4.4.2 Positive og negative virkninger av vannkraftutbyggingen?

Spesielt FIVAS og IRN har vært sterkt kritiske til at THPC og Statkraft i det hele tatt har bygget vannkraftverket i Theun-Hinboun. WCS har ikke vært like kritiske utad som de to andre organisasjonene har vært. FIVAS og IRN er også kritiske til at prosjektet nå skal utvides, men likevel finner alle de tre intervjupersonene også positive trekk ved utbyggingen. Det er interessant å se om de positive trekkene som disse intervjupersonene trekker frem er sammenfallende med det Statkraft selv trekker frem som positive følger av utbyggingen.

Positive følger av vannkraftutbyggingen:

Hvilke positive effekter vil du trekke ut av del I av prosjektet?		
Intervjuperson 7	Intervjuperson 8	Intervjuperson 9
En positiv effekt er at prosjektet kan føre til overføring av kunnskap, selv om det er en begrenset positiv effekt. En annen ting, er at Laos har 60% av eierskapet, dermed kommer det nok litt penger inn i Statskassen. Men vanskelig å følge pengestrømmen.	Noen av landsbyene som er rammet har mottatt myggnett, og fått utbedret sanitær og helseanlegg. Dette må likevel vektas mot de negative følgene prosjektet har hatt.	Prosjektet prøver å forbedre de sosiale problemer man finner nedstrøms.

Tabell 8: Positive følger av vannkraftutbyggingen.

Vi ser at intervjuperson 7 trekker frem at en positiv effekt av vannkraftutbyggingen er at den kan føre til kunnskapsoverføring fra Statkraft til de lokale arbeiderne fra Laos. Dette kan være positivt for en videre utvikling av landet og at man etter hvert kan drive kraftverket på egenhånd uten hjelp fra Statkraft. Intervjupersonen påpeker også at vannkraftverket i Theun-Hinboun fører til inntekter for staten, noe som igjen kan føre til en positiv utvikling for landet. Dette er også noe som intervjupersonene fra Statkraft trekker frem. Likevel sier intervjuperson 9 at vi ikke kan være sikker på at pengene virkelig går til utvikling av landet, og ikke til ”nye BMW’er for regjeringsmedlemmene”. Denne påstanden begrunnes med undersøkelser som verdensbanken har gjort, hvor de har funnet ut at det er vanskelig å følge pengestrømmene i Laos. Andre positive effekter som trekkes frem er at sanitærforholdene kan bli noe bedre for landsbybeboerne. Intervjuperson 8 trekker frem at noen av landsbybeboerne er blitt utstyrt med myggnett, selv om dette ikke er noe Statkraft selv trekker frem. Det er ikke spesielt utbredt med Malaria i Laos, så årsaken til at landsbybeboerne er blitt utstyrt med myggnett er ikke kjent. Intervjupersonen sier også at helseforholdene generelt sett kan bli bedre som følge av at helsetilbudet blir bedre. Intervjuperson 9 trekker frem at vannkraftutbyggingen kan føre til en forbedring av sosiale problemer nedstrøms. Hvordan forholdene er nå, og hvordan de forbedres kommer derimot ikke frem.

Negative følger av vannkraftutbyggingen:

Hvilke negative effekter vil du trekke ut av del I av prosjektet?		
Intervjuperson 7	Intervjuperson 8	Intervjuperson 9
Livsgrunnlaget og økosystemet blir berørt. Erosjon, redusert fiskebestand, vanskeligere jordbruksforhold	Livsgrunnlaget til 30000 mennesker blir påvirket, redusert fiskebestand, ødelagte risavlinger og grønnsakshager, forurenset drikkevann, jorderosjon, flom og druknede mennesker.	Man gjør lite for å utbedre de skadene man har forårsaket i naturreservatet Nam Kading. Antar at det er fordi dette ikke var et krav i tidligere lovgivning.

Tabell 9: negative følger av vannkraftutbyggingen.

De negative følgene av vannkraftutbyggingen som intervjupersonene fra FIVAS, IRN og WCS nevner, er av en alvorligere karakter enn de positive følgene. To av intervjupersonene sier at livsgrunnlaget for de som bor i området vil bli påvirket ytterligere negativt som følge av utbyggingen av vannkraftverket. Tallet på hvor mange som blir påvirket er ikke helt klart. En av intervjupersonene sier at livsgrunnlaget til 30.000 mennesker blir påvirket. Intervjuperson 1 fra Statkraft sier at ca 4800 mennesker oppstrøms og ca 20.000 mennesker nedstrøms blir negativt rammet av vannkraftutbyggingen. Dersom man regner med de som får nye naboer også, sier han at tallet totalt er ca 50.000. Intervjuperson 7 sier også at økosystemet i og rundt elven vil bli berørt i form av økt erosjon, redusert fiskebestand og vanskeligere jordbruksforhold. Også intervjuperson 8 sier at følgene av utbyggingen kan være redusert fiskebestand, ødelagte risavlinger og grønnsakshager, forurenset drikkevann, jorderosjon, og økt flom. Denne intervjupersonen sier også at det er flere mennesker som har druknet som følge av økt vannføring i elven. At dette har forbindelse med vannkraftverket benektes derimot av Statkraft. Intervjuperson 9 sier at THPC ikke gjør nok for å utbedre de skadene som vannkraftutbyggingen forårsaker på naturreservatet som ligger oppstrøms for kraftverket. Intervjupersonen begrunner dette med at lovgivningen er blitt endret siden utbyggingen startet, slik at kravene i lovgivningen er blitt strengere etter hvert. Intervjupersonen sier at THPC følger den gamle lovgivningen.

Intervjupersonene var også kritiske til andre deler av prosjektet. Når det gjelder medbestemmelsesrett er alle intervjupersonene negative i forhold til hvem som involveres forut for avgjørelser som tas i Theun-Hinboun prosjektet. Kritikken rettes mot at landsbybeboerne ikke er involvert i avgjørelsesprosessene, i alle fall ikke forut for bestemmelsen om at kraftverket skulle bygges og når det nå skal utvides. Innbyggerne har derimot fått informasjon om hvilke effekter utbyggingen vil ha, og de har hatt noe medbestemmelsesrett når det gjelder tiltak som vil påvirke deres livsgrunnlag direkte.

4.4.3 Statkrafts ansvar i vannkraftutbyggingen

Intervjupersonene fra FIVAS, IRN og WCS ble spurt om hvilket ansvar de anser at Statkraft har overfor de som blir rammet av vannkraftutbyggingen.

Hvilket ansvar anser du at Statkraft har overfor de som blir rammet av vannkraftutbyggingen?		
Intervjuperson 7	Intervjuperson 8	Intervjuperson 9
Ekstremt stort ansvar. De kan ikke gjemme seg bak en 20% eierandel. De er med i prosjektet, de vet hva som skjer og hva som kommer til å skje, så da har like stort ansvar som de andre i selskapet.	Statkraft har plikt til å sikre at innbyggernes livskvalitet blir gjenopprettet, og ideelt sett at den bedres. Spesielt siden Statkraft eies av en av verdens rikeste land og siden de tjener millioner på et av fattigste menneskene i verden.	Statkraft må ha en høy moralsk standard og insistere på at eierne fra Thailand og Laos ikke bare beriker seg selv, men samfunnet som helhet. Bør se på retningslinjer om økonomisk gjennomsiktighet, og sosiale og miljømessige utbedringer.

Tabell 11: Statkrafts ansvar overfor de som blir rammet av vannkraftutbyggingen.

De tre intervjupersonene tillegger Statkraft et stort ansvar. Intervjuperson 7 sier at Statkraft raskt er ute med å påpeke at de bare har en 20% eierandel, og at de isteden henviser dem til THPC, når det stilles krav om større ansvarstagning. Denne personen sier også at ”Statkraft ikke kan gjemme seg bak en 20% eierandel”, og ”siden Statkraft vet hva som skjer, og siden de vet hva som kommer til å skje, så har de et like stort ansvar som de andre eierne i THPC”. Videre mener han at Statkraft har mer

makt enn en 20% eierandel skulle tilsi siden de har driftsansvaret på kraftverket og i tillegg er den av eierne med mest vannkraftkompetanse. En annen grunn til at Statkraft bør ta dette ansvaret er at THPC er mindre interessert i å samarbeide med frivillige organisasjoner. THPC er i følge intervjupersonen relativt avvisende, mens ”det faktisk er mulig å ha en dialog med Statkraft”. Intervjuperson 8 trekker frem at Statkraft eies av myndighetene i et av verdens rikeste land, og at de derfor har plikt til å sikre at innbyggerne i Laos sin livskvalitet i alle fall blir gjenopprettet, og helst bedres. Intervjuperson 9 ser på det som viktig at Statkraft inntar en rolle som moralsk vokter som sørger for at eierne fra Laos og Thailand beriker samfunnet som helhet, og ikke bare seg selv. Denne intervjupersonen mener altså at Statkraft bør engasjere seg enda mer i hvordan inntektene fra kraftverket benyttes. I dag er Statkraft ikke involvert på denne måten, og de påpeker selv at de ikke har noen mulighet til å blande seg inn i hvordan de laotiske myndighetene bruker inntektene. Dette til tross for at én av intervjupersonene fra Statkraft sier at antall luksusbiler er økt, og at noen dermed ”tjener bra med penger” (intervjuperson 6, 2008).

4.5 Objektiv vurdering av Statkrafts ansvar

Vi har sett at Statkraft vedkjenner at vannkraftutbyggingen har og kommer til å påvirke ulike interessenter, og at de og THPC derfor har satt i gang en rekke ulike tiltak for å avbøte følgene. For å vurdere om tiltakene er tilstrekkelige og om Statkraft tar det pliktansvaret de har, vil det være nyttig å måle de ulike tiltakene opp mot den teorien som ble presentert tidligere.

4.5.1 Ansvarsteori

Hans Jonas' prinsipper

Spørsmålet er om vannkraftutbyggingen i Laos, og følgene av denne, er forenelig med et ”permanent menneskelig liv på jorden”. Er de negative effektene av en slik art at

”de ikke er ødeleggende for fremtidens muligheter til permanent liv på jorden?”(Jonas, 1984).

Vi har sett at kraftutbyggingen kan gi positive følger for samfunnet i Laos. Den økonomiske utviklingen som skjer i landet kan føre til mer og bedre utdanning noe som igjen kan føre til mer kunnskap om miljø og miljøutfordringer. Bedre kunnskap kan være med å sikre en bærekraftig utvikling. Det at vannkraft er en fornybar ressurs, er også bra sett i et miljømessig perspektiv. I alle fall hvis man sammenligner det med kullkraft som er et av alternativene. Det er ikke til å komme bort fra at mennesker trenger kraft, og det gjør de også i Laos. I dag brukes tømmer i stor grad som brensel og for å lage mat. Dette fører til avskogning, og dette er absolutt ikke en bærekraftig utvikling, verken for Laos eller for verden som sådan. Større utbredelse av elektrisitet kan dermed være positivt for landet som helhet. Disse positive følgene kan regnes for å være i tråd med Jonas’ prinsipp om en bærekraftig utvikling.

Likevel vet vi at det også blir trukket frem negative konsekvenser i forbindelse med vannkraftutbyggingen. Den mest kritiske konsekvensen sett i forhold til Jonas’ prinsipp, er nok det som skjer med elven. Økt og mer ustabil vannføring fører til erosjon, forurensning av elven og dårligere vannkvalitet. Dette påvirker fiskebestanden i elven samt den nytten innbyggerne kan gjøre av elven. Intervjuperson 5 (2008) innrømmer at fisk er en utfordring når det gjelder utvidelsen av vannkraftverket fordi en endring i vannføringen fører til partikkeltransport og dårligere vannkvalitet. Disse følgene vil ikke være i tråd med Jonas’ prinsipp om bærekraftig utvikling. Det at man heller ikke har fullstendig oversikt over konsekvensene forurensningen av elven vil ha, tilsier også at utbyggingen ikke i tråd med Jonas’ prinsipp. Man bør altså unngå å handle dersom man er usikker på konsekvensene. For at liv i områdene rundt elven skal være mulig, er man avhengig av at elven og det som lever i den også i fremtiden kan være en kilde for drikkevann, husholdningsbruk og mat. THPC har gjort en del undersøkelser rundt vannkvaliteten, og det er lagt opp til kontinuerlig overvåking av forholdene i elven. Men det er viktig at man ikke overlater noe til tilfeldighetene. Dersom det er mulig å få mer kunnskap

om følgene at utbyggingen, så må man gjennomføre disse undersøkelsene før utvidelsen av vannkraftverket starter. Om man fremdeles er usikker på konsekvensene av utvidelsen, bør man foreta en risikoanalyse for å finne verst tenkelige scenario, og deretter vurdere om man likevel kan fortsette utvidelsen. Statkraft uttrykker selv at de er mer opptatt av miljøspørsmål enn de laotiske og thailandske eierne. Det er derfor viktig at de trer fram og bruker sin bestemmelsesrett og presser gjennom at man ikke skal gjennomføre utbyggingen før alle konsekvenser er kartlagt. Det er også viktig at avbøtende tiltak for elven er planlagt i detalj, slik at menneskene i området også i fremtiden kan benytte seg av elven på samme måte som man benytter seg av den i dag. Først når dette er gjennomført vil utbyggingen være i tråd med Jonas' prinsipper.

Zsolnai's prinsipper

Zsolnai trekker frem tre punkter som er viktige for å ta vare på fellesgodene våre. Elvene og naturområdene i rundt Theun-Hinboun må regnes for å være fellesgoder i det laotiske samfunnet. For å vurdere vannkraftverket i Theun-Hinboun vil det derfor være nyttig å vurdere prosjektet opp mot disse punktene.

Det første man må spørre om er om THPC's arbeid kan regnes for "å være bærekraftig, noe som betyr at bedriften skal bevare og tilbakeføre den naturlige verden vi lever i". THPC har bygget et kraftverk som de skal drifte i 30 år fremover. Kraftverket produserer strøm, noe myndighetene i Laos, GMS Power company og Statkraft tjener gode penger på. I 2039 når kraftverket senest skal tilbakeføres til Laos, vil det i følge intervjuperson 5 i Statkraft fremdeles være i god stand siden det vedlikeholdes av THPC underveis. Det vil derfor fremdeles være mulig å produsere strøm i lang tid også etter overtakelsen. Når det gjelder strømproduksjonen må man derfor si at prosjektet har et langsiktig perspektiv. I forhold til miljømessige konsekvenser så har vi allerede pekt på en del ting som vil være negativt for miljøet og for menneskene som bor i området. Selv om man bare utnytter den kraften som ligger i vannet, så har vi sett at også dette kan få negative konsekvenser for naturen.

Slik situasjonen er nå blir ikke naturen bevart i tilstrekkelig grad, og dette vil være noe som Statkraft og THPC må ta tak i.

Det neste vi må stille spørsmål ved er om ”arbeidet fører til at vi oppnår en utvikling av ferdighetene til medlemmene i samfunnet”. Når det gjelder den inntekten som myndighetene får, og de tiltakene Statkraft har satt i gang på egenhånd når det gjelder skolebygging, må dette regnes for å være med på å utvikle ferdighetene til medlemmene i samfunnet. Flere barn vil sannsynligvis få tilbud om skolegang, og myndighetene får større frihet til å utvikle samfunnet på grunn av de økte statsinntektene. Forutsetningen er at inntektene går til samfunnsfremmende tiltak og at de ikke bare blir brukt til å berike regjeringsmedlemmene og deres venner. Et annet poeng er at Statkraft har driftsansvaret for Theun-Hinboun kraftverket, men blant de ca 114 ansatte er kun 2 nordmenn. Man kan dermed anta at kraftproduksjonen fører til en kunnskapsoverføring til de ansatte som jobber på kraftverket. Intervjuperson 1 sier at THPC innser at ”det er til det beste for landet å utvikle mennesker, istedenfor bare å stjele ansatte fra andre selskaper”. Det vil si at THPC er interessert i at flere innbyggere får kunnskap om hvordan man skal drifte vannkraftverket. Med tanke på hjemfall er målet at kraftverket en gang skal drives uten hjelp fra Statkraft. Intervjuperson 5 (2008) tror også at laotiske ingeniører reiser til Norge og får opplæring av Sintef i Trondheim, uten at han kan bekrefte dette. Han henviser til at det er THPC er ansvarlig for opplæringen av de ansatte, men at det er viktig at denne er god nok, slik at man unngår dyre stopp i produksjonen.

Det tredje man må spørre seg om er om man med vannkraftutbyggingen i Theun-Hinboun kan ”bidra til å forbedre friheten til fremtidige generasjoner ved at arbeidet respekterer fremtiden”. Vannkraftutbyggingen fører til store inntekter for eierne av Theun-Hinboun kraftverket og vil gjøre dette i mange år, siden kraften selges på langtidskontrakt til Thailand. Fordelen med vannkraftverket er at det sikrer inntekter for landet i lang tid fremover. Laos er et lite utviklet land i verdenssammenheng, og det er derfor nødvendig med inntekter hvis man skal se en utvikling i landet. Siden

laotiske myndigheter eier 60 % av kraftverket, vil det si at de sitter igjen med størstedelen av inntektene som kraftverket genererer. Myndighetene får også skatteinntekter og lisensinntekter fra prosjektet. Inntektene fra kraftverket kan dermed være med på å gi fremtidige regjeringer større økonomisk frihet. Dette forutsetter imidlertid at de laotiske myndighetene ikke tar ut betalingen for fremtidig kraftsalg i dag. Også miljøødeleggelser kan være med å redusere friheten til fremtidige generasjoner da de kan føre til at man mister livsgrunnlaget i områdene rundt elven. En forutsetning for at friheten til fremtidige generasjoner forbedres, er dermed at de ressursene som elven utgjør i dag, ikke i stor grad blir redusert.

Oppsummert kan vi si at det er to tiltak det må fokuseres på før Zsolnais tre punkter for ivaretagelse av fellesgoder er oppfylt i områdene rundt Theun-Hinboun. For det første må naturen i området bevares, slik at man kan ”bevare og tilbakeføre den naturlige verden vi lever i”. For det andre må man sikre at laotiske myndigheter ikke har mulighet til å ta ut og bruke fremtidige inntekter fra vannkraftsalget i dag.

4.5.2 Personlig ansvar

Når det gjelder personlig ansvar, er dette et tema som kan diskuteres i forhold til Statkraft sitt engasjement i Theun-Hinboun. Spørsmålet er om de involverte i Statkraft tar et personlig ansvar for Theun-Hinboun vannkraftprosjektet og følgene av dette.

Statkraft har to styrerepresentanter i THPC, en som sitter i Norge og en som sitter i Thailand. I tillegg er det opprettet et skyggeprosjekt innad i Statkraft som følger med utviklingen i THPC. Statkraft har også driftsansvaret på selve kraftverket, og kraftverkssjefen er norsk. Utad ser det derfor ut som om ansatte i Statkraft tar et personlig ansvar overfor prosjektet. Likevel vet vi at det generelt sett er lett å gjemme seg bak organisasjonen som helhet når det blir snakk om vanskelige etiske problemstillinger. Et moment som er litt foruroligende når det gjelder personlig engasjement i THPC, er at det ikke er noen av intervjupersonene fra Statkraft som har

full oversikt over Theun-Hinboun kraftverkets historie og utbyggingen som kommer. Opptil flere kom med uttalelser om at ”det var før min tid” eller ”jeg tror det er noen som tar ansvar for det, men jeg vet ikke hvem”. Et annet moment som ikke er så positivt, er at Theun-Hinboun vannkraftprosjektet ikke nevnes med et ord på Statkraft sine hjemmesider, og bare med svært få ord i Statkraft konsernets årsrapport for 2007. Dette kan igjen være en årsak til at ansvarsfølelsen hos de ansatte ikke er høyere. Vi vet at dersom kontraktsansvaret ikke følges opp av personlig ansvar, vil resultatet av handlingene ofte ha lav kvalitet. Flertallet av intervjupersonene fra Statkraft påpekte at det var THPC som hadde ansvaret for prosjektet, og at Statkraft hadde ansvar gjennom sin 20 % eierandel. Noen påpekte at det er vanskelig å få gjennomslag for sine synspunkter siden man ikke har aksjemajoritet. Den Thailandske eieren kan si det samme i og med at de også bare eier 20 %. Problemet er da at ansvaret faller på Laotiske myndigheter, og de har tidligere bevist at de ikke tar det ansvaret som man forventer. Man kan vanskelig hevde at planene som er lagt i forhold til mennesker og miljø i Laos har lav kvalitet. Planene er gjennomtenkte og gode, men med større personlig engasjement fra de involverte i Statkraft kunne nok gjennomføringen av planene vært høyere. Dette krever at de involverte tar personlig ansvar. Siden Statkraft i dag tjener gode penger på sin eierandel i THPC, burde det også være økonomisk rom for et sterkere engasjement.

Flere av intervjupersonene, både fra Statkraft og de frivillige organisasjonene, pekte på at det muligens er lettere å etablere seg i et land som Laos fordi man har stabile politiske forhold. Dette gjør at man har de samme personene å forholde seg til, og at politikken ikke skifter nevneverdig. Dette er positivt for Statkraft, men det kan også tale for et sterkere personlig engasjement i og med at befolkningen i Laos må anses som en klart svakere part i forbindelse med vannkraftutbyggingen siden regjeringen ikke har noen opposisjon å forholde seg til.

4.5.3 Moralsk ansvar

Det moralske ansvaret når det gjelder handlinger må vurderes med tanke på de to vurderingskriteriene kunnskap og frihet. Spørsmålet blir derfor om Statkraft kan fritas fra det moralske ansvaret med grunnlag av at de ikke har kunnskap eller frihet når det gjelder avgjørelsene som har fått og vil få ulike følger for lokalbefolkningen og miljøet i Laos. Det vil i det videre derfor være nødvendig å vurdere hvilken kunnskap og frihet de involverte ansatte i Statkraft har i Theun-Hinboun utbyggingen.

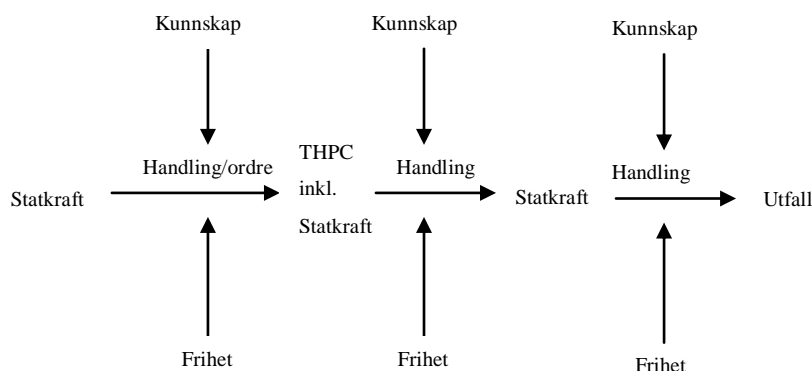
Statkraft gikk som vi vet inn i Theun-Hinboun prosjektet i 1993 etter forundersøkelser, finansiert av Norad. Statkraft har innrømmet i ettertid at undersøkelsene som ble gjort forut for prosjektet ikke var gode nok, fordi man ikke hadde fastsatt en grunnlinje for hvordan folk hadde det før man bygget kraftverket. I følge FIVAS (2008) ble det gjort også andre forundersøkelser enn den som ble lagt til grunn da man bestemte seg for å gjennomføre vannkraftutbyggingen. Spesielt én av undersøkelsene var kritisk til om prosjektet i det hele tatt hadde livets rett. I følge FIVAS ble denne undersøkelsen avsluttet fordi den ikke ga de resultatene som THPC ville ha. Statkraft på sin side sier at konsulenten som gjennomførte de første forundersøkelsene ikke hadde den forventede progresjonen og at man derfor bestemte seg for å finne noen andre til å gjøre jobben. Dette var i følge Statkraft før man hadde sett noen resultater av undersøkelsene. Om konsulenten ble tatt av oppdraget på grunn av resultatene han kom frem til, er vanskelig å slå fast. Man kan heller ikke være sikre på resultatene som i ettertid er kommet frem, siden det også finnes undersøkelser med mer positive resultater. Om styret i THPC har hatt kunnskap som burde ført til at de ikke satte i gang vannkraftutbyggingen eller ikke, er derfor vanskelig å avgjøre.

Kritikken fra den første delen av utbyggingen har muligens ført til at de undersøkelsene som blir gjort nå før utvidelsen av vannkraftverket er grundigere og lettere å verifisere. Kunnskapen om følgene av prosjektet er derfor bedre i dag, enn den var tidligere. Hovedproblemet før utbyggingen startet på 90-tallet var at man ikke etablerte noen grunnlinje, og det var derfor vanskeligere å måle følgene av

utbyggingen i ettertid. Det å etablere en grunnlinje er derfor noe det er blitt lagt sterkt vekt på før utvidelsen av prosjektet.

I følge intervjuperson 3 i Statkraft (2008) er det blitt gjort rimelig grundige undersøkelser nå før utvidelsen. Området som skal demmes ned er det åttende alternativet som er blitt vurdert, så det er blitt sett på flere alternativer i prosessen frem mot utbyggingen. De andre alternativene ble forkastet fordi kostnadene var for høye, de tekniske løsningene ikke var mulige å gjennomføre, eller fordi de kom i konflikt med et naturreservat som ligger lenger oppe i vassdraget.

Spørsmålet er om Statkraft kan sies å ha tilstrekkelig kunnskap om følgene av vannkraftutbyggingen. Det kan være nyttig å se på pil-modellen for å avgjøre om Statkraft sin kunnskap kan begrenses av en oppdragsgiver.

Figur 9: Pilmodellen tilpasset THPC og Theun-Hinboun utbyggingen.

Statkraft er eid av Nærings og handelsdepartementet, men er et selvstyrt selskap uten videre begrensninger fra eierne. Dette taler for at Statkraft må regnes som oppdragsgiver da de tilnærmet helt fritt kan bestemme hvilke prosjekter de ønsker å gå inn i. Statkraft har valgt å kjøpe seg inn i THPC, og man må da forutsette at de skaffet seg tilstrekkelig kunnskap om vannkraftmulighetene i Laos og landet forøvrig, før de valgte å investere. Dette taler også for at konsekvensene av en slik vannkraftutbygging også ble utredet, og i alle fall hadde man mulighet til å gjøre det.

At baseline studier ikke ble foretatt før utbyggingen er noe selskapet selv må ta konsekvensene av. Det ser imidlertid ut som om Statkraft og THPC har lært fra første del av utbyggingen, siden de nå gjør baselinestudier før utvidelsen av vannkraftverket. Statkraft har i dag driftsansvaret på vannkraftverket i Theun-Hinboun vassdraget, og de har også to representanter i styret til THPC. I tillegg er lederen for sosial og miljø i THPC norsk. Han er utleid fra Norplan til THPC, og han var også med på å undersøke hvilke innvirkning vannkraftverket ville ha på miljøet allerede i 1996. Drøftelsen over taler for at Statkraft har god tilgang på informasjon om forholdene i Laos, og at mangel på kunnskap ikke kan benyttes som et fritak for ansvar.

Det er videre interessant å se om mangel på frihet kan føre til fritak av moralsk ansvar. Spørsmålet blir dermed om Statkraft har mangel på frihet til å handle eller mangel på frihet til å la være å handle slik at de kan fritas fra moralsk ansvar i vannkraftutbyggingen i Theun-Hinboun.

Statkraft er et stort selskap i internasjonal sammenheng, men har bare en 20% eierandel i THPC. Dette blir brukt som argument fra bortimot alle intervjupersonene fra Statkraft på spørsmål om hva Statkrafts ansvar er i denne vannkraftutbyggingen. Spørsmålet blir dermed om man kan konkludere med at en 20 % eierandel i THPC begrenser friheten til Statkraft i så stor grad at det kan fritas fra ansvar. Med 20 % eierandel er det klart at Statkraft har begrenset mulighet til å få gjennomslag for det som er viktig for dem. Dette til tross for at de har 33 % bestemmelsesrett i styret. Den laotiske staten og den thailandske eieren har med sine 66 % av stemmene til sammen mulighet til å ta avgjørelser over hodet på Statkraft. Likevel er det viktig å se på involveringen til Statkraft i andre deler av organisasjonen også, og ikke bare i styret. Her kan vi trekke referanser til pil-modellen igjen. Hvis vi ser på pil-modellen kan vi si at THPC, og Statkraft med sin eierandel, er oppdragsgiver. Myndighetene i Laos sitter med ekspertkunnskap om landet, men siden myndighetene bare har 1/3 dels bestemmelsesrett til tross for at de sitter med 60 % av aksjene, har de heller ikke full frihet til å handle som de vil. Dette taler for at Statkraft har like stor frihet til å handle

som de andre eierne. Dog er de er avhengig av å få støtte fra minst én av de andre eierne for å få gjennomslag for sine synspunkter.

Vi kunne lagt til flere ledd i modellen dersom man skulle ta med entreprenører og utbyggere som sto for selve byggingen av kraftverket, men for enkelhetsskyld lar vi være. Vi ser at Statkraft også må anses som utøver i modellen, i og med at de har drifningen på kraftverket. Vi skal heller ikke glemme at Statkraft er eksperten av eierne når det gjelder vannkraftverk, noe også intervjuperson 1 og 6 fra Statkraft trekker frem. Statkraft har også vært sterkt involvert i planleggingen, og intervjuperson 1 sier at man er opptatt av å være enige i THPC, men at Statkraft som oftest får gjennomslag for de punktene som er viktige for dem. Han sier at ”bare du gir uttrykk for at noe er viktig for deg på et tidlig nok tidspunkt, så er det lettere å få gjennomslag for det”, selv om han også uttrykker at det kan bli noen utfordringer siden man opererer på et annet kontinent. Drøftelsen over taler for at man ikke kan si at en 20 % eierandel begrenser Statkraft sin frihet i tilstrekkelig grad til å frita dem for moralsk ansvar i vannkraftutbyggingen av Theun-Hinboun vassdraget.

Det er i forhold til grad av alvorlighet på konsekvensene at Statkraft og THPC har høstet mest kritikk. Vi har sett har vannkraftutbyggingen i Laos fått mange og alvorlige konsekvenser for flere tusen mennesker og naturen i området. Man kan argumentere for at det ikke er så alvorlig å flytte mennesker, spesielt siden disse menneskene driver svedjebruk, og dermed er vant til å flytte likevel. Men det er likevel viktig å gjøre godt forarbeid for å sikre at det er tilstrekkelig livsgrunnlag der man flytter landsbyene til. Det er også viktig at innbyggerne ikke får forringet livskvalitet. Men må derfor sikre seg mot sosiale problemer, økt kriminalitet og prostitusjon, som igjen kan få svært negative følger.

En mer alvorlig og muligens langvarig konsekvens er det som skjer med naturen både ovenfor og nedenfor kraftverket. Konsekvensene av dette er enda ukjente, så det er

vanskelig å si omfanget og alvorlighetsgraden av det. Det både Statkraft og de frivillige organisasjonene har erkjent er at fiskebestanden i elven blir redusert, at erosjonen blir større og dermed at vannkvaliteten blir dårligere. Disse følgene er det vanskelig å si om man kan rette opp igjen i fremtiden, og dette er derfor svært alvorlig. På den annen side er det i et slikt prosjekt vanskelig å forberede seg og sikre seg mot enhver virkning som kommer. Men siden vi sannsynligvis i stor grad vil se en forsterkning av konsekvensene fra første del av prosjektet, er det lettere å forberede seg og å komme med avbøtende tiltak i denne omgang enn det var i første del av utbyggingen. Graden av alvorlighet på konsekvensene av utbyggingen tilsier heller et skjerpet moralsk ansvar enn redusert moralsk ansvar.

Ut fra drøftelsen over kan vi ikke si at det er formildende omstendigheter som kan frita eller redusere det moralske ansvaret som følger med Statkrafts eierandel i THPC. De ansatte i selskapet har både kunnskap om konsekvenser og tilstrekkelig frihet til å handle, noe som tilsier at de ikke kan fritas fra et moralsk ansvar. Innbyggerne i Laos må dermed kunne kreve at Statkraft alene eller sammen med de andre eierne i THPC tar dette ansvaret.

5 Sammenfattende betraktninger

5.1 Funn

THPC og Statkraft står overfor en utvidelse av vannkraftverket i Theun-Hinboun. Selskapene er klar over at jobben som ble gjort i forbindelse med den første utbyggingen ikke var bra nok. Dette er noe de tar til etterretning og man har derfor vært grundigere i denne omgang. Spørsmålet er bare om det er tilstrekkelig målt opp mot det man kan forvente. Spesielt har man høye forventninger til Statkraft siden selskapet har lang erfaring med vannkraftutbygginger, og siden selskapet i sine reklamekampanjer uttrykker at ”du kan se lyst på fremtiden”.

I analysen av ansvar har jeg kommet frem til at det fremdeles er et stykke igjen før Jonas’ prinsipp om ”permanent menneskelig liv på jorden” er oppfylt. Det finnes absolutt positive følger av vannkraftutbyggingen, men de negative følgene kan ikke ignoreres. Det er viktig at følgene av utbyggingen er av en slik art at ”de ikke er ødeleggende for fremtidens muligheter til permanent liv på jorden”. Det er planlagt omfattende avbøtende tiltak, som muligens kan føre til at man tilfredsstiller Jonas’ prinsipp, men det er viktig at det blir utpekt personer som er ansvarlige for at disse tiltakene blir gjennomført, og at dette følges opp nøye av styret i THPC og Statkrafts representanter. Videre har jeg funnet at Statkraft og THPC heller ikke oppfyller Zsolnais tre punkter om ivaretagelse av fellesgoder. Det er to tiltak det må fokuseres på før Zsolnais tre punkter for ivaretagelse av fellesgoder er oppfylt i områdene rundt Theun-Hinboun. For det første må naturen i området bevares, slik at man kan ”bevare og tilbakeføre den naturlige verden vi lever i”. For det andre må man sikre at laotiske myndigheter ikke har mulighet til å ta ut og bruke fremtidige inntekter fra vannkraftsalget i dag.

Når det gjelder personlig ansvar har jeg funnet at de som er involvert i Theun-Hinboun utbyggingen fra Statkraft i dag ikke tar et stort nok personlig ansvar. Vi vet at myndighetene i Laos burde hatt det største ansvaret siden de er i majoritet, men erfaringsmessig vet vi også at myndighetene ikke legger stor nok vekt på dette ansvaret. Det at Laos er en ettpartistat gjør at innbyggerne i landet må regnes som en svakere part, noe som gjør at ansvaret som tillegges Statkraft blir større. De Statkraftansatte som er involvert i vannkraftutbyggingen i Laos har et personlig ansvar for å gjennomføre tiltakene som er planlagt overfor innbyggerne og miljøet i Laos. Dette til tross for at Statkraft bare eier 20 % i THPC.

I vurderingen av det moralske ansvaret har jeg kommet frem til at Statkraft både har kunnskap og frihet til å handle i Theun-Hinboun. Det er heller ingen andre formildende omstendigheter som tilsier at Statkraft kan fratras det moralske ansvaret, eller at dette burde vært redusert. Konsekvensene av utbyggingen i Theun-Hinboun er alvorlige både for mennesker og natur, og dette tilsier et skjerpet moralsk ansvar. Innbyggerne i Laos må dermed kunne kreve at Statkraft alene eller sammen med de andre eierne i THPC tar dette ansvaret.

Som vi ser tilsier den objektive vurderingen av Statkrafts ansvarstagning at de ikke tar et stort nok ansvar i vannkraftutbyggingen i Theun-Hinboun. Konklusjonen må bli at Statkraft sammen med de andre eierne i THPC har ansvar for at planene som er lagt blir gjennomført, slik at innbyggerne får det like bra, eller bedre enn de har det i dag. Statkraft og de andre eierne har også ansvar for at følgene av utbyggingen er forenelig med et permanent liv på jorden i tråd med Jonas' prinsipp. De tre eierne har like stort ansvar for dette. Det vil si at dersom én av de andre eierne svikter i å ta det ansvaret som må kreves, så må de andre eierne tre inn og ta det fulle ansvaret. Dette gjelder i prinsippet dersom begge de andre eierne svikter i sin ansvarstagning.

5.2 Anbefalinger til Statkraft

For å oppfylle Jonas' prinsipper er det viktig at Statkraft trer fram og bruker sin bestemmelsesrett og presser gjennom at man ikke skal gjennomføre utbyggingen før alle konsekvenser er kartlagt. Det er også viktig at avbøtende tiltak for elven er planlagt i detalj, slik at menneskene i området også i fremtiden kan benytte seg av elven på samme måte som man benytter seg av den i dag. Minst like viktig er det at planene følges opp ved at enkeltpersoner gis ansvar for at de gjennomføres. Det er lagt ned masse arbeid i å opprette en grunnlinje for hvordan innbyggerne i områdene rundt kraftverket i dag, samt å legge planer for avbøtende tiltak. Disse planene er lite verdt så lenge de ikke gjennomføres. Etter den første utbyggingen feilet THPC i stor grad på dette området, og det er derfor viktig at Statkraft tar et større ansvar for at planene blir gjennomført denne gang.

Statkraft sitt mål er at innbyggerne i Laos skal ha det minst like bra, eller bedre etter utbyggingen, men dette krever aktiv ansvarstagning. Det vil si større ansvarstagning enn man i utgangspunktet skulle tro at en 20 % eierandel ville tilsa. I utgangspunktet mener jeg at Statkraft er 100 % ansvarlig dersom de to andre eierne ikke tar det ansvaret som de har overfor natur og mennesker i området. Likevel er det vanskelig, for ikke å si umulig for Statkraft å imøtekomme dette kravet alene siden de bare har 33 % av stemmene i THPC. Dette er årsaken til at Statkraft må jobbe for å få på plass avtaler som sier at alle de tre eierne forplikter seg til å gjennomføre planer for at innbyggerne rundt Theun-Hinboun skal få det like bra eller bedre. Eierne må også forplikte seg til å innføre tiltak som skjerner naturen og som er forenelige med et permanent liv på jorden.

5.3 Råd til videre forskning.

Jeg har forsøkt å finne ut hvor langt Statkraft sitt ansvar rekker når det gjelder følgene som Theun-Hinboun vannkraftutbyggingen får for mennesker og natur i Laos. Dette har vært en omfattende oppgave. Jeg føler at jeg er kommet et godt stykke på vei, men likevel gir ikke denne utredningen et uttømmende svar på problemstillingen. En begrensning i arbeidet med utredningen har vært begrenset tid. Dette har lagt bånd på meg i forhold til hvilke undersøkelser jeg har kunnet gjennomføre. Det vil klart være en fordel om man har mulighet for å reise til Laos for å førstehandskunnskap om forholdene i områdene rundt kraftverket. Spesielt er dette interessant for å undersøke hvordan innbyggerne i realiteten stiller seg til vannkraftutbyggingen. Statkraft legger i sin IHA vurderingsskjema stor vekt på at innbyggerne er positive til utbyggingen, og dette er mye av årsaken til at prosjektet scorer så bra i denne vurderingen. Derfor kan man ved å intervju innbyggerne i områdene rundt Theun-Hinboun finne ut av hvordan de stiller seg til vannkraftutbyggingen.

Ellers vil det også være svært interessant å følge prosjektet videre nå som Statkraft og THPC har fått på plass finansieringen for utvidelsen av vannkraftverket. Det er lagt ned mye tid i å lage tiltaksplaner for avbøtende tiltak og det er helt avgjørende at man klarer å følge de planene for at ikke utbyggingen skal få alvorlige konsekvenser for mennesker og natur.

6 Litteraturliste

- Azar, C et al (1996): Socio-Ecological Indicators for Sustainability. *Ecological Economics* s 89-112
- Bennett, R. (1986): Meaning and method in management research. *Graduate Management Research*, vol. 3 nr 3 (hele)
- Carrol, A. B. (1991): The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, juli-august: 39-48.
- Crane, A. og D. Matten (2007): *Business Ethics*, 2.utgave, Oxford University press, Oxford
- De Bettignies, H-C og Lépineux, F. (2006): Should Multinational Corporations Be Concerned with the Global Common Good? An Interdisciplinary Exploration, *Business and Society Review*
- Freeman R.E. (1984) *Strategic management: A Stakeholder approach*. Pitchman, Boston
- Friedman, M. (1970) The social responsibility of business is to increase its profits. *The New York Magazine*, 13.september
- Evan, W.M. og R.E. Freeman (1993) A stakeholder theory of the modern corporation: Kantian capitalism. In N.E. Bowie (ed.), *Ethical theory and business* (3 utg.) Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Ims, K. J. (2006), Take it personally, i: L. Zsolnai og K.J. Ims. *Business Within Limits: Deep Ecology and Buddhist Economics*, Peter Lang, Oxford
- Ims, K. J. (2003), *Ta det personlig*, Silhuetten nr 2, 2003. Kompendium til STR 433 etisk handling og arbeidsrett. NHH Januar 2007
- Jonas, H. (1984): *The imperative of Responsibility: In search of an Ethics for the Technological Age*. University of Chicago Press, Chicago og London
- Klassekampen (papiroavgaven) 19.desember 2007: *Norplan bak kontroversiell rapport om demning i Laos: Flytter tusener*
- Leopold, A. (1948): *A Sans Country Almanac*. Oxford University Press, Oxford
- Mitchell, Agle, Wood (1997) Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*.
- Norplan (2008): *Final Resettlement Action Plan*. Impacts from THXP.

-
- Norplan (1996): *Impact Studies for the Theun-Hinboun Hydropower Project, Laos*. Final Report
- Pervez, G og K. Grønhaug (2002): *Research methods in business studies*, Prentice hall, Essex
- Rose, A.M. og W.A. Peterson, (1965) *Older people and their social world: the Subculture og the Ageing*. Davis, Philadelphia.
- Savage, G.T., Nix, T.H., Whitehead, C.J. og Blair, J.D.(1991) Strategies for assessing and managing organizational stakeholders. *Academy of Management Executive* 5 s. 61-75
- Salancik, G.R. og Pfeffer, J. (1974) The bases and use of power in organizational decisionmaking: The case of universities. *Administrative Science Quarterly*, 19 s. 453 – 473.
- Suchman, M.C. (1995) Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of management review*, 20 s. 571-610
- Stark, A. (1994) What's the matter with business ethics? *Harvard Business Review* (May-June): s. 38-48.
- Trevino, L.K. og K.A. Nelson (2004): *Managing Business Ethics*, John Wiley & Sons, Hoboken
- Velasquez, M. G. (2002): *Business Ethics, Concepts and Cases*, 5.utg. Prentice Hall, New Jersey
- Vetlesen, A. J. (2007): *Hva er ETIKK*. Universitetsforlaget, Oslo
- Yin, R. K. (2003): *Case study research. Design and Methods*. Sage publications, Thousand Oaks
- Zolnai, L. (2003): Global Impact – Global responsibility: Why a Global Management Ethos is Necessary? *Corporate Governance* 2003 nr 3 s 95-100
- Zsolnai L. (2006): Ethical Decision Making, i *Interdisciplinary yearbook of Business Ethics*, volume 1, 2006. Peter Lang, Oxford, s 99-118
- Zsolnai, L. (2006) Nature, Society and Future Generation. *Responsible business kompendium*, Bergen 2007.
- Zsolnai, L (2002) Responsibility and Profit Making i L.Zsolnai og W.W. Gasparski, *Ethics and the Future of Capitalism* (Praxiology: the International Annual of Practical Philosophy and Methodology), Transaction Publishers, London

Internettkilder

Asian development bank:

http://www.adb.org/Projects/TheunHinboun/Pcr/project_description.asp
29/11-2008

Caplex leksikon: <http://www.caplex.no/Web/ArticleView.aspx?id=9309931>
8/12-2008

Det Svenske Utenriksdepartementet (2007): ”*Mänskliga rättigheter i Laos*”
www.manskligarattigheter.gov.se/dynamaster/file_archive/080325/62c92481a56fbfb4172d091a8b1df16b/Laos.doc 1/10-2008

Estimerte kostnader for Theun-Hinboun

http://www.adb.org/Projects/TheunHinboun/estimated_cost.asp 29/11-2008

Fakta om Statkraft:

http://www.statkraft.no/pro/om_statkraft/fakta/konsernet/index.asp 22/10-2008

FIVAS (2007) *Ruined rivers, damaged lives*. <http://www.fivas.org/> 10/8-2008

FN om skolegang: http://www.fn.no/temasider/fns_tusenaarsmaal/maal_2_utdanning
12/12-2008

FN Sambandet: <http://www.globalis.no/Statistikk/Barn-og-ungdom/Grunnskolegang>
12/12-2008

FN Sambandet: [http://www.globalis.no/Land/Laos/\(show\)/indicators](http://www.globalis.no/Land/Laos/(show)/indicators)
12/12-2008

FN Sambandet: Avskoging <http://www.globalis.no/Atlas/Satellittbilder/Oudomxay>
10/12-2008

FN sambandet: Sivile rettigheter i Laos.

[http://www.globalis.no/Land/Laos/\(show\)/indicators/\(indicator\)/547](http://www.globalis.no/Land/Laos/(show)/indicators/(indicator)/547) 18/2-09

FNs tusenårsmål: <http://www.fn.no/2015>
12/12-2008

Konsernstruktur i Statkraft:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/dok/regpubl/stprp/20032004/Stprp-nr-53-2003-2004-/2/3.html?id=290402> og www.statkraft.no/Images/Omorg002_tcm3-1655.pdf 6/3-2009

Lonely Planet maps: <http://www.lonelyplanet.com/maps/asia/laos/>
7/12-2008

Ordnett: www.ordnett.no 12/11-08

“Regional Planning and Cross-border Infrastructure”: <http://www.adbi.org/conf-seminarpapers/2003/12/09/370.power.progress.partnership/20/10-2008>

Reportere uten grenser: http://www.rsf.org/article.php3?id_article=24025
18/2-2009

Statkraft sine hjemmesider: <http://www.statkraft.no>
22/10-2008

Statkraft om årsresultatet 2008:
http://www.statkraft.no/pro/presesenter/pressemeldinger/2009/tidenes_beste_arsresultat.asp 20/3-2009

Store Norske leksikon: <http://www.sn.no/culpa> 16/3-2009
<http://www.storenorskeleksikon.no/industriland> 17/3-2009

Stortingsmelding nr 10 (2008-2009): *Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi*. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-10-2008-2009-.html?id=542966>
3/2-2009

Stortingsproposisjon nr 53 (2003-2004) *Statens eierskap i Statkraft SF*,
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/dok/regpubl/stprp/20032004/Stprp-nr-53-2003-2004-.html?id=209111>
19/2-2009

The Guardian: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/sep/24/energy.norway/9-2008> 29/10-2008

Transparency International: <http://www.transparency.no/article.php?id=271&p=15>
8/1-2009

UN Human development index: <http://hdr.undp.org/en/statistics/>
7/12-2008

Wildlife Conservation Societys hjemmesider: http://www.wcs.org/sw-our_mission/sw_wcshistory?preview=&psid=&ph=class%3DAWC-148.
9/3-2009

Årsrapport Statkraft SF 2007
http://www.statkraft.no/pro/finansiell_informasjon/rapporter/aarsrapporter/index.asp
6/3-2009

Muntlige kilder

Andrew Preston, FIVAS

Arne Sandvold, Statkraft

Aviva Imhof, International Rivers

Michael Hedemark, Wildlife Conservation Society

Ottar Gaard, Statkraft

Stephen Sparkes, Statkraft

Stein Dale, Statkraft

Tore Haga, Statkraft

Tormod Schei, Statkraft

Wenche Lund Øyno, Statkraft